

PATVIRTINTA

LSDP suvažiavime 2025 m. gegužės 17 d.

LIETUVOS SOCIALDEMOKRATŲ PARTIJOS PROGRAMA

Laisva, solidari, teisinga ir pažangi Lietuva

Programa susideda iš septynių skyrių, kurie sudaro lygiai 200 punktų.

Programa sudarytas laikantis šių principų:

- Pasiremti 2001 m. LSDP programa ir joje detaliai išdėstytu pagrindinių socialdemokratinė vertybių ir principų sąrašu bei jų apibrėžimais (pirmasis skyrius);
- Taip pat atsižvelgti į šios 2001 m. LSDP programos loginę struktūrą skirstant programines nuostatas pagal tam tikras demokratijos formas: politinę, ekonominę, socialinę, kultūrinę (atitinkamai juos išdėstant nuo antro iki penkto skyriaus);
- Šalia šių demokratijos formų, taip pat fiksuojamų partijos statuto 2.2. straipsnyje, taip pat pridėti šeštąjį – ekologinės demokratijos – skyrių: atsižvelgiant į naujausias pasaulines tendencijas, kovą su klimato kaita, Europos žaliąjį kursą, augantį visuomenės susirūpinimą šiomis temomis, taip pat ateities perspektyvomis;
- Programa užbaigiama septintuoju skyriumi, kuris apibendrina partijos politikos tarptautinę dimensiją – užsienio ir saugumo politiką;
- Peržiūrint programos turinį jį pildyti bendrosiomis politinėmis nuostatomis iš aktualių partijos programinių dokumentų, pirmiausia 2024 m. Seimo rinkimų programos;
- Įtraukti partijos komitetų, LSDMS, taip pat kitų narių pateiktas pastabas ir pasiūlymus;
- sustiprinti horizontalią europinę dimensiją, taip pat atliepti pastarojo meto krizes – geopolitinę, ekonominę (augančių kainų), migracijos ir pandemijų.

Programos projektas, pristatytas ir apsvarstytas 2023 m. gegužės 27 d. partijos suvažiavime, po diskusijų tarp partijos narių, tiek su socialiniais ir ekonominiais partneriais, teikiamas 2025 m. gegužės 17 d. LSDP suvažiavimui patvirtinti.

I. MŪSŲ VERTYBĖS

1. **Ištikimybė principams.** Lietuvos socialdemokratų partija yra ištikima socialdemokratinėms vertybėms, principams ir tikslams. Laisvė, lygios galimybės, socialinis teisingumas bei solidarumas – mūsų politinės veiklos vertybinės gairės.
2. **Žmogus – svarbiausia.** Mes įsitikinę, kad:
 - didžiausia visuomenės vertybė yra žmogus, jo orumas, laisvės ir teisės, gyvenimo kokybė, sveikata ir išsilavinimas. Todėl pasisakome už socialinį teisingumą, taiką, demokratiją ir gamtos išsaugojimą, nes tai yra oraus žmogaus gyvenimo pamatas;
 - pagrindinis tikslas – kurti gerovę visiems, kuri pasiekama keliant visuotinį kultūros, mokslo, švietimo, sveikatos priežiūros, gyvenimo lygį, diegiant aukštesnius gyvenimo kokybės standartus, užtikrinant viešųjų gėrybių prieinamumą visiems žmonėms.
 - svarbiausias prioritetas – investicijos į žmogų. Į visų žmonių, pirmiausia jaunimo, švietimą bei lavinimą, kuriant geras gyvenimo bei darbo sąlygas čia, Lietuvoje.
3. **Ilgalaikiai tikslai.** Mes siūlome Lietuvai politinę, ekonominę, socialinę, kultūrinę ir ekologinę demokratiją, nes tik esant šių demokratijos formų visumai gali būti tvariai kuriama gerovės visiems valstybė, įgyvendinami principai, įrašyti mūsų Konstitucijoje, Lisabonos sutartyje ir Europos socialinėje chartijoje.
4. **Istorinės šaknys.** Europos demokratinio socializmo šaknys siekia krikščionybę ir humanistinę filosofiją, istoriją ir visuomenės mokslus bei darbo žmonių judėjimų gyvą patirtį. Bet kurios visuomenės prieštaravimus suvokti padeda kritinis požiūris į juos. Visuomenę vertinti ir siūlyti jos tobulinimo būdus galima įvairiai. Galima pasiremti etine savęs tobulinimo koncepcija ir tuo prisidėti prie visuomenės evoliucijos. Pažangos receptų galima ieškoti moksluose arba semiantis patirties visuomeninio gyvenimo reformose. Nesvarbu, kas skatina socialdemokratų politinę veiklą, svarbu, kad jie visi turi savo įsitikinimų laisvę ir bendrą vertybių sistemą – demokratinio socializmo principus. Tai reiškia, kad socialdemokratai kiekvieno individo pagrindinius asmenybės ir jo orumo gerbimo principus kelia aukščiau partinių nutarimų, tai reiškia, kad asmenybė negali būti jiems pajungta.
5. **Žmogus – pagrindinė demokratinės visuomenės vertybė,** o žmonių lygiavertiškumas – pagrindinis socialdemokratų principas. Visi žmonės gimsta laisvi ir turi lygias teises. Žmonėms būdingas tobulėjimo siekis, o ypač dorovinio. Dvasinis dorovinis tobulėjimas, nesvarbu, ar jis kildinamas iš religinių jausmų ar iš moralinės nuostatos nedaryti blogo kitam, išlieka giluminiu žmoniškesnės visuomenės varikliu, didinančiu tolerancijos ribas tarp žmonių ir veiksmingai užtikrinančiu kasdienę žmogaus teisių ir laisvių apsaugą.

6. **Žmogaus teisės.** Visos teisės ir laisvės kyla iš žmogaus, todėl joks įstatymas, sprendimas, nutarimas, įsakymas ar nurodymas, joks kito žmogaus ar pareigūno veiksmas ar neveikimas neturi apriboti šių teisių ir laisvių, pažeminti ar diskriminuoti nė vieno žmogaus dėl jo amžiaus, tautybės, rasės, lyties, jos tapatybės ir orientacijos, kalbos, kilmės, gimimo vietos, turto, šeimos, religijos, įsitikinimų ar fizinės bei psichinės negalios. Visos teisės ir laisvės yra pirminės. Valstybė yra tik šių teisių ir laisvių garantas.
7. **Žmogaus orumas.** Žmogaus orumas yra neliečiamas. Žmogus gyvena vienovėje su gamta ir visuomene, jas veikia ir yra jų veikiamas. Jo asmens orumas ir pasirinkimo laisvė geriau pasireiškia tada, kada jis yra socialiai apsaugotas ir aprūpintas. Kiekviena demokratinė santvarka turi nuolat ieškoti sprendimų, padedančių sukurti sąlygas žmonėms būti materialiai apsirūpinusiems, neleidžiančias žeminti žmogaus orumo, skatinančias jo galimybių įgyvendinimą.
8. **Demokratija kuria laisvų žmonių visuomenę.** Žmogaus dvasios laisvė yra esmingiausia žmogaus savybė, kurios negali sutrikti jokia prievarta. Istorijos raidoje žmogus net jo orumą žeminančiomis sąlygomis etiniu požiūriu buvo laisvas. Laisvės nėra ten, kur asmuo negali pasirinkti, atsiriboti nuo bet kokios priklausomybės. Materialiai ir dvasiškai nepriklausomas žmogus gali ugdyti savo sugebėjimus, išreikšti savo laisvą pasirinkimą. Asmens laisvė nesuderinama su diktatūros, totalitarizmo, religinio fundamentalizmo, radikalaus nacionalizmo, homofobijos, transfobijos ar ksenofobijos propagavimu. Demokratija – pagrindinis kelias kurti laisvų žmonių visuomenę. Žmogaus laisvės ribos yra susijusios su kito žmogaus laisvės ribomis. Nei vienas žmogus negali paneigti kito žmogaus laisvės.
9. **Vertybių papildomumas.** Laisvė, teisingumas, solidarumas ir tolerancija tik tuomet atskleidžia savo prasmę, kuomet jie vienas kitą papildo, paaiškina, apriboja. Laisvė be visuomeninės lygybės išsigimsta į privilegijas. Lygybės ir teisingumo principų diegimas be individo tobulėjimo baigiasi prievarta ir nelaisve. Ten, kur laisvės ir teisingumo principai įgyvendinami be solidarumo tarp žmonių, nesukuriama jų orumą atitinkanti visuomenė. Todėl socialdemokratai įsitikinę, jog solidarumas geriausiai pasireiškia, kai jaunas padeda senam, dirbantis – darbo neturinčiam, sveikas padeda sergančiam, o turtingas – nepasiturinčiam.
10. **Socialinio teisingumo samprata.** Socialinis teisingumas reiškia lygias galimybes visiems. Vienodos visuomeninio gyvenimo pradinės galimybės, lygybė prieš įstatymą dar neužtikrina lygybės ir teisingumo. Socialinis teisingumas reikalauja lygaus dalyvavimo skirstant ir vartojant viešąsias gėrybes ir paslaugas. Teisingumas taip pat reikalauja atlyginti kiekvienam už darbą pagal jo rezultatus. Formali lygybė prieš įstatymą negali panaikinti realios nelygybės. Žmonės yra skirtingų gabumų ir įgūdžių, nevienodai darbštūs ir išsilavinę, laikosi įvairių papročių ir tradicijų. Išnaudojimas atsiranda dėl daugelio priežasčių. Todėl socialdemokratija visada pasirengusi šalinti išnaudojimą žmonių santykiuose.

11. **Socialinio teisingumo politikos uždavinys** – sudaryti sąlygas žmonių gebėjimams atsiskleisti ir juos panaudoti bendrai socialinei gerovei kurti bei asmenybės poreikiams tenkinti. Socialinis teisingumas reikalauja šalinti bet kokio pobūdžio asmens diskriminaciją, padėti žmogui, turinčiam fizinių, protinių ar socialinių sunkumų. Lygybė pripažįsta visų žmonių vertę ir yra pagrindinė asmens raidos sąlyga. Laisvė, socialinis teisingumas ir lygybė nėra priešybės, o tik asmens ir visuomenės vertybių darni visuma.
12. **Žmogus turi būti solidarus su kitais žmonėmis** – rinkos santykiuose, taip pat atliepiant šiuolaikines grėsmes, sukeltas karų, migracijos, klimato kaitos ir kitų pasaulinių iššūkių. Solidarumas – tai būdas apsidrausti nuo neigiamų veiksnių ir galimybė užtikrinti veiksmingą asmeninių teisių gynimą. Įgyvendinti solidarumą galima įvairiomis formomis – per profesines ir kitas sąjungas, jų socialinį dialogą su darbdavių organizacijomis, taip pat kitomis pilietinės visuomenės ir vietos bendruomenių veiklos formomis. Valstybės lygmeniu solidarumo įgyvendinimo priemonės apima mokesčių ir finansų sistemos svertus, rinkos reguliavimo mechanizmus socialinės gerovės reikmėms, socialinės politikos instrumentus ir kita. Solidarumo negalima įvesti prievarta.
13. **Solidarumas – žmogaus gyvenimo būdas.** Be solidarumo ir tolerancijos negali būti jokios žmoniškesnės visuomenės. Solidarumas – ne mechaninė žmonių interesų suma, o žmonių tarpusavio sugyvenimo būdas. Jis remiasi patyrimu, kad mes galėsime gyventi vienas šalia kito laisvi ir lygūs tuomet, kuomet sutarsime vienas su kitu. Solidarūs esame tada, kai trokštame laisvės kitam, kai visuomenė padeda pakliuvusiems į bėdą.
14. **Nuosavybė turi tarnauti žmonėms.** Žmogus negali būti atskirtas nuo savo darbo įrankių, jo niekas negali prievarta priversti būti samdiniu. Nuosavybės formų įvairovė – privati, valstybės, savivaldybių, kooperatinė ar bendruomenių – geriausiai tenkina valstybės ir visuomenės poreikius įvairiems žmonių tikslams pasiekti. Šiuolaikinėse rinkose tarpusavyje sąveikauja įvairios nuosavybės formos. Tai tinka ir Lietuvai. Tačiau svarbiausia yra ne nuosavybės forma, o jos teikiama socialinė ir ekonominė nauda.
15. **Darbas aukščiau kapitalo.** Žmoniškosios būties struktūroje darbas yra vienas iš svarbiausių elementų. Darbas, kaip asmens tiesioginis fizinis ir dvasinis reiškimasis, yra aukštesnė vertybė už kapitalą. Jį patį iš daugelio veiksnių sukuria darbas. Bet žmogus, dalyvaudamas darbo rinkoje, patiria ne tik pasitenkinimą realizuoti save gyvenime, bet taip pat susiduria ir su įvairiomis išnaudojimo formomis, nesaugumu darbe, priekabiavimu bei diskriminacija. Šiandien kapitalo koncentracija milžiniškose transnacionalinėse korporacijose didina įvairias išnaudojimo formas iš savo darbo gyvenančių žmonių atžvilgiu. Socialdemokratai išnaudojimo šalinimą darbo rinkoje laiko svarbiausiu savo tikslu.

16. Darbas, garantuojantis žmogaus savarankiškumą. Žmogus darbo požiūriu yra laisvas. Jis pats apsisprendžia, dirbti ar ne. Jei žmogus nusprendė dirbti, jo teisė į darbą yra šventa. Ten, kur sukuriamos sąlygos visuotiniam užimtumui, ten darbo džiaugsmas tampa gyvenimo džiaugsmu. Orus atlygis už apmokamą darbą garantuoja žmogaus savarankiškumą, socialinį pripažinimą, gyvenimo sąlygas, tobulėjimo perspektyvas. Neapmokamą darbą žmogus atlieka skatinamas savo įsitikinimų, išreikšdamas savo tikslus, tarnaudamas idealams. Tai jo laisvo pasirinkimo reikalas.

16A. Mokslinė pažanga, skatinanti žmogaus tobulėjimą. Žmogus nuolat mokosi, semiasi žinių ir įgūdžių, tobulina darbo procesą ir technologijas. Šiuolaikinėje visuomenėje mokslinė-techninė pažanga įgalina žmogų siekti naujų įgūdžių, naujų įrankių, palengvinti darbo sąlygas. Žmonija išgyvena ketvirtąją pramonės revoliuciją, sukuriančią naujas informacines technologijas, išmanias sistemas, dirbtinį intelektą, robotizaciją, naujų biotechnologijų bei bioinžinerijos plėtrą, genų inžinerijos pasiekimus.

Naujos technologijos sparčiai keičia žmogaus santykius su kitu žmogumi, su šeima, visuomene bei su natūralia aplinka. Tai skatina žmogų nuolat mokintis, siekti žinių, kelti savo kvalifikaciją. Tačiau moksliniai laimėjimai, nanotechnologijos, biologijos, informacinių technologijų ir kognityvinių mokslų sąveika gali paliesti ir paties žmogaus biologinę sandarą ar paveikti jo asmenybę. Socialdemokratija vertina mokslinę-techninę pažangą kaip būtiną žmonijos pažangos variklį. Tačiau nauji moksliniai pasiekimai turi būti vertinami žmogaus orumo aspektu. Jų rezultatų pritaikymas turi būti grindžiamas tarptautiniais etiniais standartais.

Dirbtinio intelekto, genų inžinerijos, robotikos pasiekimai negali būti nukreipti žmogaus genetinio kodo ir jo asmenybės keitimui. Žmogus negali tapti mokslinių eksperimentų įrankiu. Mokslo pasiekimai turi būti pajungti žmogaus poreikiams tenkinti, bet ne jo prigimčiai pakeisti.

17. Aktyvi darbo politika. Visuomenės turtingumas negali savaime garantuoti visuotinio ilgalaikio užimtumo visiems norintiems dirbti. Tam reikia aktyvios darbo politikos, užtikrinančios ilgalaikį visuotinį užimtumą, kuris pasiteisina tiek, kiek padeda išsilaisvinti ir tobulėti žmogaus asmenybei, užtikrinti jo teisę į darbą.

18. Darbas turi garantuoti orų gyvenimą. Darbas – tai žmogaus esmės išraiška ir svarbiausia jo oraus gyvenimo sąlyga. Intelektualus ir fizinis darbas bei ryžtas, pastangos yra neatskiriama kiekvieno žmogaus nuosavybė ir vienintelis tikras apsirūpinimo šaltinis. Darbas leidžia žmogui savo sukurtomis vertybėmis dalintis su kitais visuomenės nariais.

19. Valdžios priedermė ginti žmogaus teises. Kiekvienas žmogus turi teisę tapti savo gimtosios šalies piliečiu ir rinkti šalies valdžią. Pastaroji valstybės vardu gina žmogaus teises ir laisves nuo kitų žmonių ar valstybių kėsimosi jas apriboti, arba savivaldybės vardu – užtikrina žmogaus socialinius ir ekonominius poreikius, jeigu žmogus

nejstengia jų patenkinti savo jėgomis. Valstybės priedermė – užtikrinti visiems prieinamus viešuosius konstitucinius gėrius sveikatos, socialinės apsaugos, aplinkosaugos ir švietimo bei mokslo srityse.

20. Pilietinės organizacijos. Žmonės tampa visuomenės nariais, kad galėtų solidariai įgyvendinti savo teises ir laisves. Siekdami jas apginti, jie buriasi į profesines ar nevyriausybinės organizacijas. Tačiau nė viena organizacija neturi pažeisti kitos organizacijos teisių ir laisvių. Tai privalo garantuoti valstybė. Pati valstybė taip pat neturi teisės diskriminuoti, apriboti ar kitaip daryti įtaką organizacijai, jeigu ši nepažeidė įstatymų ar kitos organizacijos teisių.

21. Valstybė – suvienyta visuomenė. Valstybę sudarome mes, žmonės, susibūrę į įvairias organizacijas, sąjungas, draugijas ar veikdami individualiai. Valstybė yra suvereni žmonių bendrija, ginanti ir prižiūrinti žmogaus ir visuomenės teises bei laisves politikoje, ekonomikoje ir visuomenėje, garantuojanti kiekvieno žmogaus orumą ir teisę įgyvendinti savo laisves, sauganti visuomenės gyvenimo demokratinius principus. Nėra valstybės virš žmogaus ar visuomenės. Visuomenė per valstybines struktūras siekia išlaikyti krašto politinį stabilumą, užtikrinti karinę ir ekonominę apsaugą, finansų sistemą ir vieningą vidaus tvarką, socialinį saugumą. Valstybės surenkami mokesčiai ir kiti ištekliai naudojami bendrai tautos gerovės ir visuomenės reikams.

Tik demokratinė Lietuvos valstybė gali užtikrinti laisvą pilietinės tautos dvasios plėtrą, jos gimtosios kalbos, rašto ir papročių stiprinimą, visų tautinių bendrijų santarvę ir tautos kultūrinį identitetą. Atviros, darnios, teisingos pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės ugdymas yra konstitucinė sąlyga pilietinės Lietuvos tautos raidai. Socialdemokratams yra tvirtai įsipareigoję stiprinti Lietuvos tautos kultūrinę savastį, laikytis kultūrinės tolerancijos principų pilietinės lietuvių tautos tapatybės plėtroje.

22. Politikos priemonės ir tikslai. Politinė veikla visada turi tikrovės sąlygojamas ribas, kurių negalima peržengti siekiant nepakenkti individui ir visuomenei. Klaidos politikoje neišvengiamos, todėl politinė pažanga galima tik laisvai diskutuojant ir laikantis žmogaus teisių principų. Mūsų politikos tikslas – įgyvendinti žmogaus teises. Žmogus visada turi būti politikos tikslas. Demokratiniams tikslams siekti ir įgyvendinti turi būti pasirenkami tinkami politinės veiklos būdai, o ne pateisinamos bet kokios priemonės. Blogos priemonės sunaikina ir patį tikslą.

23. Vienintelis būdas visuomeniniams santykiams keisti. Demokratijos kelias – ilgas, bet jis vienintelis išsaugo žmogaus orumą. Šiuolaikinėje visuomenėje viskas taip glaudžiai tarpusavyje susiję, kad reforma yra vienintelis demokratinis būdas keisti visuomeninius reiškinius. Reforma visada išsaugo derinimo, tobulinimo ir socialinio kompromiso galimybes bei užtikrina mažumos teisę ginti savo nuomonę.

24. Už nuoseklias reformas. Esame nuoseklūs reformų šalininkai. Kaip partija keliame sau uždavinį – laisvos narystės pagrindu sujungti skirtingų tikėjimų, įvairių patirčių bei

tautybių Lietuvos žmones solidariems tikslams, siekiant demokratinės pažangos bei ilgalaikių reformų. Tai yra Lietuvos socialdemokratų partijos demokratijos mokyklos pagrindas. Pripažįstame vertybių visumą, kuri neatmeta nei laisvės, nei teisingumo, nei lygybės, nei solidarumo. Nesiekiame galutinio ir pastovaus visuomenės ar valstybės modelio, o reformų keliu siekiame gerovės visiems kasdien.

25. Demokratijos samprata. Socialdemokratams demokratija nėra tik procedūros ir taisyklės, įstatymai ir reglamentai. Socialdemokratai pasisako už įtraukią demokratiją, dalyvaujamąją demokratiją, apklausų ir plebiscitų demokratijas, delegavimo demokratiją, savaveiksmių ir savivaldžių organizacijų demokratijas. Mes į demokratiją žiūrime kaip į indą, kurį reikia užpildyti realiu turiniu. Mums demokratija – tai:

- žmogaus teisių ir laisvių pirmenybė visose srityse;
- moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimas;
- piliečio ir visuomenės savivaldą nustatantys įstatymai ir procedūros;
- daugumos ir mažumos veiksmingas santykis, kai daugumos nuostatos papildomos teisėtais mažumos reikalavimais;
- žmogaus, visuomenės ir valstybės bendradarbiavimas, pagrįstas tarpusavio pasitikėjimu bei pažangą užtikrinančiomis reformomis;
- tautinių bendrijų teisė laisvai plėtotis, kultūros ir pasaulėžiūrų įvairovė;
- darnus ir tausojantis santykis su aplinka;
- solidari ir taikos siekianti tarptautinė politika;
- visų diskriminacijos formų šalinimas.

Mes siekiame politinės, socialinės, ekonominės, kultūrinės ir ekologinės demokratijos Lietuvoje ir Europoje, taip pat kuo platesnės šių demokratijos principų sklaidos visame pasaulyje.

26. Mokymasis demokratijos. Demokratijos turime mokytis skleisdami visuomenėje tiek turtingą Vakarų demokratijų patirtį, tiek tyrinėdami ir propaguodami Lietuvos mąstytojų, valstybės veikėjų darbus apie demokratiją. Demokratijos mokymas turi prasidėti ikimokyklinio ugdymo įstaigose ir tęstis visą gyvenimą. Demokratines institucijas reikia kurti visais – darbo vietos, gamybos valdymo, įstatymų leidybos, teismų, centrinės, regioninės ir vietos valdžios – lygmenimis.

27. Už parlamentinę demokratiją. Mes siekiame bendradarbiauti su visomis politinėmis jėgomis, ginančiomis laisvės ir demokratijos principus, nes tik dialogas ir politinių jėgų koalicija yra pajėgūs sėkmingai sukurti demokratinę valstybę. Šį svarbų uždavinį keliame ir sau rengdami demokratinę partijos struktūrą ir plėtodami jos veiklą. Mes pasisakome už parlamentinę atstovaujamąją demokratiją kaip rezultatyviausią įvairių visuomenės grupių – socialinių, tautinių, politinių, kultūrinių, religinių – dialogo formą. Mes pasisakome už įtraukią ir dalyvavimo sprendimų priėmime demokratiją, kuo skaidriau priimant sprendimus.

28. **Už pamatinę visuomenės teisę į sąžiningus visuotinius rinkimus.** Mes valdžios siekimo nelaikome svarbiausiu uždaviniu. Pasmerktume bet kokios politinės organizacijos siekimą užgrobti politinę valdžią. Piliečių norus tinkamai išreikšti tik tokia valdžia, kuri bus laisva nuo atskirų grupių ar asmenų ekonominio, politinio, psichologinio diktato, oligarchinių valdymo tradicijų. Socialdemokratai pasisako už kuo gausesnį moterų dalyvavimą visose valdymo srityse. Nežiūrint pasaulėžiūros ar ideologijos skirtumų, įstatymai turi užtikrinti visų visuomenės narių bei organizacijų teisinę lygybę.
29. **Savivaldos samprata.** Savivalda – tai visuomenės teisė veikti per savarankiškas, savaveiksmes ir visuomenės kontroliuojamas vietinio valdymo institucijas, reguliuoti visuomeninius reikalus ir užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimą. Vietinės valdžios organai turi veiksmų ir iniciatyvos laisvę vykdyti jiems rinkėjų patikėtus visuomeninius įsipareigojimus.
30. **Savivaldos reikšmė.** Savivalda užtikrina valstybinės valdžios decentralizavimą. Vietinės valdžios organai sprendžia vietinės reikšmės klausimus: savarankiškai tvarko vietos ūkį, vietos mokesčius, finansus, jiems pavaldžias įstaigas. Siekiame, kad būtų nubrėžtos aiškios vietinės savivaldos ribos, aiškiai nusakytos jų teisės ir pareigos. Ypač tiksliai turi būti apibrėžtos ir išplėstos savivaldybių teisinės bei finansinės galimybės: teisė sudarinėti biudžetą, nustatyti bei rinkti vietinius mokesčius, reguliuoti paslaugų kainas.
31. **Veiksmingos savivaldos prielaidos.** Savivalda gali būti veiksminga tik ten, kur decentralizuojama centrinė valdžia ir aiškiai pasidalinama valdžios funkcijomis. Mes keliame sau uždavinį perduoti kai kurias centrinės valdžios savivaldos institucijoms, o taip pat pačios visuomenės suvienytoms struktūroms, kad kuo plačiau būtų diegiamos tiesioginės, įtraukiančios, dalyvaujamosios ir svarstomosios demokratijos praktikos ir kad piliečiai kuo reikšmingiau būtų įgalinti tvarkyti savo reikalus.
32. **Priemonės nacionaliniam saugumui užtikrinti.** Demokratija sudaro palankias tautos ir valstybės nacionalinio saugumo sąlygas. Civilinės valdžios viršenybė ir nepolitizuota demokratinė valstybinių krašto apsaugos ir policijos struktūrų kontrolė, visuotinė pilietinė gynyba, darni krašto apsaugos, vidaus reikalų ir nacionalinio saugumo žinybų veikla gali užtikrinti tautos atsparumą karinių, civilinių ir kitokių grėsmių bei iššūkių metu. Profesionaliai paruošta kariuomenė turėtų sudaryti gynybinės sistemos pagrindą ir veikti kartu su civilinės gynybos ir saugos struktūromis.
33. **Partijų įvairovė – apsauga nuo diktatūros.** Partijų įvairovė, atspindėdama įvairių visuomenės sluoksnių nuomones, leidžia sukurti tikrąją demokratiją ir apsaugoti visuomenę nuo autoritarinių tendencijų. Politinių partijų veiklos siaurinimas pažeidžia laisvės, lygybės, tolerancijos principus, stabdo valstybės demokratinę plėtrą. Demokratinei santvarkai reikšmingi tiek valdančiųjų, tiek opozicinių partijų vaidmenys.

34. **Santykis su kitomis politinėmis jėgomis.** Esame pasiryžę konstruktyviai bendradarbiauti su visomis demokratinėmis partijomis. Kategoriškai pasisakome prieš partijas, kurios grindžia savo veiklą rasine diskriminacija, totalitarizmu, fašistine ir komunistine diktatūrine ideologija ar karinguoju nacionalizmu.
35. **Ryšiai su profesinėmis sąjungomis.** Socialdemokratams ir profesinės sąjungos sieja seni ryšiai ir bendri tikslai. Mes remiame nepriklausomas profesinės sąjungas ir siekiame su jomis bendradarbiauti. Taip pat pritariame aktyviam darbo žmonių dalyvavimui svarstant ūkinius, socialinius, kultūrinius gyvenimo klausimus sprendžiant žmonių, gamyklų, organizacijų, įstaigų darbo ir ekonomikos klausimus.
36. **Socialdemokratija – tai atviras judėjimas už teisingesnį pasaulį, nuolatinėmis reformomis siekiant pažangios raidos.** Tai socialinės, politinės, ekonominės, kultūrinės bei ekologinės demokratijos siekimas. Tai individualių, grupinių ir visuomeninių interesų darna, grįsti laisvės, žmogaus teisių, socialinio teisingumo bei solidarumo siekiais. Jiems įgyvendinti reikia ne vienerių metų. Bet visuomenėje turi būti jėgos, užsibrėžusios siekti *gerovės valstybės* ir neiškrypstančios iš šio kelio. Tik turint ilgalaikius tikslus, einant pažangių reformų keliu, galima paruošti veiksmingas priemones ir dabarties krizėms įveikti, ir ambicingiems politiniams siekiams įgyvendinti. Mes pateikiame tokį ryžtingą – gerovės visiems – planą tolesnėse šios programos dalyse.
37. **Socialdemokratija ir globalūs iššūkiai.** Šiandieninė žmonijos raida susiduria su globalizacijos iššūkiais, klimato kaita, žmonijos populiacijos augimu, planetos užterštumo didėjimu, bioįvairovės nykimu, žemės išteklių mažėjimu, pandemijomis, karais ir socialiniais konfliktais. Socialdemokratai pasitinka šiuos iššūkius telkdami pažangias visuomenės jėgas pasaulio tausojančio vystymo tikslams pasiekti, klimato kaitai ir planetos užterštumui mažinti, tarptautinei teisei stiprinti ir mokslinei pažangai skatinti. Nuoseklios reformos visose srityse leidžia atremti globalius iššūkius. Socialdemokratai tiki taikos, pažangos ir solidarumo perspektyvomis.

II. POLITINĖ DEMOKRATIJA

38. **Mums politinė demokratija:**

- Konstitucija, įtvirtinanti žmogaus teises ir laisves bei jų apsaugą, tai valstybės sąranga, realizuojanti visuomenės sutartį dėl valstybės stiprinimo ir numatanti pilietinės visuomenės sąlygas bei elgesio taisykles;
- ne tik žodžio, spaudos laisvė ir rinkimų teisė, bet ir visų išrinktų ir paskirtų valstybės pareigūnų atsakomybė tautai, tai politinės partijos atsakomybė tautai už savo rinkimų programą, pažadus, būtinųjų susitarimų įgyvendinimą;

- savivaldos išplėtimas tiesiogiai deleguojant politinių, profesinių, kultūrinių bendrijų atstovus į savivaldybių komisijas, svarstant savo teritorijų socialinio ir kultūrinio vystymo kryptis, steigiant socialinės globos tarnybas, plečiant naujų institucijų tinklą prie savivaldybių;
- tiesioginės, dalyvaujamosios, įtraukios ir svarstomosios demokratijos plėtra, valdymo decentralizavimo, dekoncentravimo ir delegavimo asocijuotoms nevyriausybinių sektoriaus struktūroms įgyvendinimas.

39. Pasisakome **už atvirą pilietinę Lietuvos visuomenę**, todėl laikomės šių principų:

- Konstitucijos viršenybės;
- valstybės nedalyvavimo ten, kur visuomenės organizacijos sugeba tvarkytis savarankiškai;
- valdžia gali veikti visuomenę tik pati būdama jos kontroliuojama. Tam turi būti užtikrintos galimybės teisiškai įvertinti bet kokios valdžios veiksmus;
- valdžių pusiausvyros, nes nė viena valdžios šaka negali būti absoliutinė, viršyti įstatymais nustatytą jos galių. Prireikus ginčiai tarp skirtingų valdžių sprendžiami teisme;
- įstatyminės piliečių teisių apsaugos nuo valdžios savivalės.

40. **Pasitikėjimo stiprinimas.** Siekdami įgyvendinti politinę demokratiją, turime drauge kurti pilietinę ir teisinę valstybę, kuri stiprintų pasitikėjimą tarp piliečių sluoksnių, įvairių joje gyvenančių tautinių, socialinių, kultūrinių bendrijų bei kitų mažumų ir būtų teisinga visiems savo piliečiams. Valstybė yra stipri tol, kol ji yra teisinga. Tik tada, kai gyventojams bus plačiai atvertos durys įsitraukti į vietos lygmens ir visos šalies valdymą, ir tik tada, kai pasitikėsime vienas kitu ir bendradarbiausime, galime tikėtis stiprios šalies ekonomikos, socialinės santarvės ir valstybės, pajėgios atlaikyti bet kokius išorės iššūkius.

41. **Pilietinės visuomenės įgalinimas.** Piliečių susibūrimai į jų interesus tenkinančias nevyriausybines organizacijas ir kitus susivienijimus sudaro puikias sąlygas pilietinei visuomenei formuotis. Nevyriausybinių organizacijų tinklas įgalina įgyvendinti konstitucines žmogaus teises visuomenėje, padeda plėtoti demokratijai. Nevyriausybinių organizacijų ir jų susivienijimų turi įgyti daugiau teisių sprendžiant savivaldos ar valstybinės svarbos klausimus. Tokioms institucijoms kaip Trišalė taryba, Lietuvos prekybos, pramonės ir amatų rūmai, Žemės ūkio rūmai, Lietuvos mokslų akademija, Lietuvos mokslo taryba, Lietuvos kultūros taryba, Lietuvos savivaldybių asociacija, Švietimo, Sveikatos tarybos, įtaka tvarkant viešuosius reikalus bei formuojant valstybės politiką turi būti didinama suteikiant joms daugiau teisių.

42. **Vietos savivaldos plėtra.** Demokratinė savivaldos reforma, leidžianti konstituciškai aiškiai apibrėžti savivaldybių tarybų, merų, seniūnų kompetencijas, taip ir liko

neužbaigta. Jai įvykdyti reikalingos Konstitucijos pataisos. Jomis taip pat savivaldybėms turi būti suteikta daugiau teisių disponuoti jų prigimtą atitinkančiais mokesčiais ir turtu. Taip pat būtina inicijuoti diskusiją dėl dvipakopės vietos savivaldos įteisinimo. Atitinkamai stiprinsime regioninės plėtros tarybų vaidmenį sprendžiant regionų gyventojams aktualius regioninės reikšmės klausimus.

43. **Vietos bendruomenių stiprinimas.** Šiandien Lietuvoje nuolat kuriasi kaimų, miestelių, miestų, gatvių ar rajonų bendruomenės. Jos papildo savivaldos bendruomenės demokratines galimybes. Dėl to ypač svarbu suteikti tokioms bendruomenėms teisę aktyviai dalyvauti sprendžiant joms aktualius klausimus, įtvirtinant tai įstatymiškai, apibrėžiant jų ir savivaldybių tarybų bendradarbiavimą.
44. **E-demokratija ir valdymas.** Šiuolaikinės informacinės technologijos leidžia sukurti platformas, kurių dėka piliečiai gali lengviau įsitraukti į valstybės valdymą įvairiose šių procesų stadijose – nuo pasiūlymų teikimo iki dalyvavimo rinkimuose. Privalome diegti ir plėtoti e-demokratijos instrumentus, kas savo ruožtu leistų labiau įtraukti toli nuo Lietuvos gyvenančius piliečius į šalies valdymo reikalus. Išmėginsime ir plėsimė vietos apklausų, gyventojų susirinkimų ir dalyvaujamojo biudžeto praktikas. Šiuo tikslu taip pat naudosime elektroninio valdymo ir elektroninės komunikacijos teikiamas galimybes.
45. **Lyčių lygybės politika.** Lyčių lygybės užtikrinimas išlieka vienu didžiausių iššūkių, kuris tampa kliūtimi užtikrinti galimybių lygybę visiems Lietuvos gyventojams, stabdo ekonominę ir socialinę visuomenės pažangą. Siekdami užtikrinti darnią valstybės raidą, Lietuvos socialdemokratai pasisako už nuoseklų lyčių lygybės principo įgyvendinimą visuomenėje ir šeimoje. Remsime iniciatyvas lygybės ir įvairovės srityje bei skatinsime jų plėtrą, įtraukdami tiek nevyriausybinių sektorių, tiek verslą, tiek prisiimdami atsakomybę praktiškai įgyvendinti lygių galimybių užtikrinimo priemonės valstybiniame sektoriuje. Turi veikti Moterų ir vyrų lygių galimybių komisija prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei tęsiamos Moterų ir vyrų lygių galimybių programos, veiksmų planai.
46. **Konstitucinių nutarimų vykdymas.** Susiklostėi neigiama tendencija nevykdyti Konstitucijos reikalavimų. Tai iškraipo konstitucinį teisinės valstybės principo taikymą Lietuvos teisinėje praktikoje. Todėl visų valstybės valdžią vykdančių institucijų – Seimo, Vyriausybės ir Prezidento, Teismo – pareiga yra griežtai laikytis Konstitucijos, įgyvendinant visus iš jos išplaukiančius įsipareigojimus ir jų priimtą pareigą bei Konstitucinio Teismo nutarimai turi būti realizuoti praktinėje veikloje.
47. **Tautinių mažumų teisės turi būti sureguliuotos** Tautinių mažumų įstatyme ir atitiktai ratifikuotos Europos regioninių arba mažumų kalbų chartijos reikalavimus. Savivaldybėse, kuriose gausiai gyvena tautinių mažumų atstovai, viešojo administravimo įstaigose asmuo turės teisę kreiptis ir gauti atsakymą tos tautinės mažumos kalba. Seniūnijose, kuriose gausiai gyvena tautinė mažuma, gyvenamosios

vieta pavadinimas, joje esančių gatvių, viešojo administravimo subjektų pavadinimai, topografiniai ženklai gali būti rašomi valstybine ir tos tautinės mažumos kalba.

48. **Ryšiai su išeiviais.** Kiekvienas lietuvis, nepriklausomai nuo to, ar jis įgijo kitos valstybės pilietybę, privalo turėti teisę išsaugoti Lietuvos pilietybę. Šio principo įtvirtinimas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir įstatymuose turi būti realizuotas praktikoje. Savo piliečiams, tiek gyvenantiems ir dirbantiems, tiek besilankantiems svetur, turi būti užtikrinamos efektyvios konsulinės paslaugos. Visokeriškai remsime užsienio lietuvių bendruomenes, jaunimo sąjungas ir kitas užsienio lietuvių organizacijas. Norintiems grįžti išeivijos atstovams į Lietuvą turi būti teikiama įvairiapusė parama.
49. **Įrodymais ir duomenimis paremta politika.** Ji reikalauja, kad bet kokiai struktūrinei reformai įgyvendinti būtina atlikti išsamią ir kvalifikuotą kaštų ir naudos analizę. Tokių poveikio tyrimų pagrindu Vyriausybės lygiu turi būti stiprinamas tarpinstitucinis koordinavimas, įtraukiant ir ES klausimų svarstymą.
50. **Valdymo organizavimas.** Valstybinio valdymo ir kontrolės institucijos bei įstaigos negali dubliuoti vienos kitų. Būtina paprastinti sprendimų priėmimų procedūras, užtikrinti geresnį įstaigų bendradarbiavimą, patogesnę administracinių paslaugų teikimą gyventojams, paprastinti administracines taisykles ir procedūras piliečiams bei verslui. Reikia atsisakyti perteklinių duomenų reikalavimo, turi būti sutrumpinti sprendimų priėmimo terminai, atsisakoma nereikalingų patikrų bei mažinamas kontroliuojančių institucijų skaičius. Taisyklės turi būti skaidrios ir visiems suprantamos. Į viešojo sektoriaus veiklą būtų diegiami sprendimai, pagrįsti dirbtinio intelekto veikimo pagrindu, reikia remti šių technologijų vystymą teisės aktais ir reglamentuoti dirbtinio intelekto plėtrą ir veiklą.
51. **Viešojo sektoriaus stiprinimas** reikalauja vieningos viešojo sektoriaus atlyginimų sistemos, viešajame sektoriuje dirbančių asmenų kompetencijos stiprinimo, diegiant tarptautinius standartus ir dalijantis gerąja tarptautine administravimo patirtimi. Reikia sukurti paskatų ir talentų pritraukimo sistemą. Esame už principą, kad centrinės valdžios institucijoms turėtų būti draudžiama viskas išskyrus tai, kas įstatymais leidžiama, kai vietos savivaldai turėtų būti leidžiama viskas išskyrus tai, kas draudžiama.
52. **Migracijos politika.** Lietuvos nacionalinė migracijos politika turi atitikti Europos Sąjungos teisingos bendros prieglobsčio ir migracijos politiką, kuri grindžiama bendra atsakomybe ir valstybių narių solidarumu bei bendradarbiavimu su tomis šalimis, iš kurių žmonės atvyksta ir per kurias keliauja. Europos Sąjunga turi kontroliuoti migraciją ryžtingiau, teisingiau ir efektyviau: gerokai sustiprindama savo sienų kontrolę, kovodama su prekyba žmonėmis ir nusikalstamu žmonių išnaudojimu bei gerindama

asmenų, kuriems reikia prieglobsčio, apsaugą. Turime sukurti saugius ir teisėtus būdus kovoti su migracijos priežastimis.

53. **Atviri valstybės duomenys.** Valdžios skaidrumas gali būti pasiekiamas tik per jos atvirumą. Valstybė turi nuolat investuoti į duomenų atvėrimą užtikrinant asmens duomenų apsaugą. Taip yra sudaromos galimybės piliečiams ir nevyriausybinėms organizacijoms nuolat stebėti valdžios veiklą bei priimamus sprendimus.
54. **Teisinė pagalba ir švietimas.** Teisinė valstybė grindžiama teisės viršenybės principu. Valstybės įstatymai ir jų įgyvendinimo priežiūra turi realiai užtikrinti žmogaus teises ir laisves ir prieinamą jų gynimo mechanizmą. Tik žinodami savo teises žmonės gali jas ginti, todėl būtinas visuotinai prieinamas teisinis švietimas. Kokybiška teisinė pagalba turi pasiekti visus, kuriems ji yra reikalinga tam, kad apgintų savo pažeistas teises ir laisves. Teisinės pagalbos prieinamumas negali priklausyti tik nuo žmogaus pajamų ir turto. Kokybiška teisinė pagalba turi pasiekti visus, kuriems ji yra reikalinga tam, kad apgintų savo pažeistas teises ir laisves.
55. **Baudžiamosios politikos peržiūra.** Bausmės proporcingumo principas turi būti nuosekliai taikomas formuojant ir vykdant baudžiamąją politiką. Tai leistų kryptingai mažinti kalinių skaičių, formuoti bausmių vykdymo politiką, nukreiptą į atsakomybės neišvengiamumą bei padarytos žalos kompensavimą visuomenei naudingų darbų.
56. **Teisė į privatų gyvenimą.** Būtina tobulinti procedūras, kurių pagrindu pradedamos riboti asmenų teisės, užtikrinti galimybę apskųsti prievartos priemonių taikymą. Reikia peržiūrėti asmens privatų gyvenimą varžančių teisės aktų nuostatas, susijusias su kėsinimusi į asmens teisės į privatų gyvenimą, stiprinti kontrolės mechanizmą bei nustatyti konkrečią teisėsaugos subjektų atsakomybę už nepagrįstą ar neteisėtą žmogaus teisių ribojimą.
57. **Kova prieš diskriminaciją.** Visi žmonės lygūs, nepaisant jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų, pažiūrų, lytinės orientacijos ir kitų Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse ar įstatymuose numatytų pagrindų. Socialdemokratai griežtai pasisako prieš diskriminaciją ir neapykantos kurstymą. Lietuvos gyventojų įvairovė – modernios šalies stiprybė. Valstybė turi prisiimti atsakomybę už laimingą ir saugią vaikystę be diskriminacijos.
58. **Sąžinės laisvės apsauga.** Konstitucijoje įtvirtinta – Lietuvoje nėra valstybinės religijos. Demokratinė valstybė privalo užtikrinti kiekvienam jos gyventojui teisę laisvai išpažinti jo pasirinktą religiją arba neišpažinti jokios. Tuo pačiu Lietuva, būdama teisinė pasaulietinė valstybė, privalo bendradarbiauti su religinėmis bendruomenėmis, tačiau turi užtikrinti, kad nė vienai religinei bendruomenei nebūtų sudaryta išskirtinių sąlygų daryti įtaką valstybės ir savivaldybių valdžios priimamiems sprendimams.
59. **Viešosios tvarkos užtikrinimas.** Pačios visuomenės labai būtina suderinti savivaldybių ir policijos funkcijas užtikrinant viešąją tvarką ir visuomenės saugumą,

gerinti policijos pareigūnų atranką į tarnybą, jų mokymą, profesinę kvalifikaciją, policijai aktyviai bendradarbiauti su nevyriausybinėmis organizacijomis bei gyventojais. Policija turi būti arčiau kiekvieno žmogaus. Gyventojų skatinimas tapti policijos rėmėjais, ugniagesiais savanoriais bei įsitraukti į nusikalstamumo ir gaisrų prevencijos bei viešosios tvarkos užtikrinimo veiklas – tinkamas kelias plėtoti policijos, ugniagesių ir gyventojų bendradarbiavimą, ugniagesių gelbėtojų komandos turi būti išdėstytos kuo arčiau gyventojų.

III. EKONOMINĖ DEMOKRATIJA

60. Mums, socialdemokratams, ekonominė demokratija tai:

- socialiai reguliuojama rinka. Tai valstybės ir visuomenės reikmėms sukauptų lėšų demokratinis valdymas. Tai demokratiškai valdomas šalies ūkis;
- plati gamybos kooperacija, pasiekama derinant darbdavio ir darbuotojo interesus;
- mokesčių mokėtojų balsas, paskirstant iš žmonių surinktas lėšas;
- visuotinio užimtumo siekimas ir kokybiškų, gerai apmokamų darbo vietų kūrimas;
- įtrauki regionų politika;
- valstybės vaidmuo skatinant technologinę pažangą ir inovacijas;
- viešieji konstituciniai gėriai, tokie kaip asmens ūkinės veiklos laisvė ir iniciatyva, sąžininga konkurencija, vartotojų apsauga, saugios ir sveikos darbo sąlygos, darbuotojų laisvė burtis į profesines sąjungas ir teisė streikuoti.

61. Mes pasisakome už socialinę rinkos ekonomiką, kurioje asmeninis ryžtas, pastangos bei konkurencija derinami su socialiniu teisingumu, solidarumu, o palankios sąlygos verslui sudaromos nepamirštant socialinės valstybės atsakomybės. Rinka ir konkurencija yra galingi ekonomikos plėtros varikliai, tačiau nei viena, nei kita savaime neužtikrina nei užimtumo, nei socialiai teisingo pajamų paskirstymo. Daugelyje šakų egzistuojančios monopolijos neleidžia laisvai reikštis rinkai, nepatenkina vartotojų, neužtikrina ekonominio augimo. Šių ydų galima išvengti, jei rinką atsakingai reguliuoja valstybė, taip pat europinės ir tarptautinės institucijos.

62. Valstybės vaidmuo skatinant ekonomikos pažangą. Užsienio investicijos yra labai svarbios šalies ūkiui, tačiau jos pačios savaime negali sukurti efektyvios ilgalaikės gamybos. Tvarus ekonomikos augimas didele dalimi priklauso nuo vidaus investicijų. Tam būtinas proaktyvus valstybės vaidmuo – tiek skatinant verslą investuoti į inovacijas ir gamybos plėtrą, tiek pačiai investuojant į žmogiškąjį kapitalą, fundamentinius ir taikomuosius mokslinius tyrimus, tarptautiniu lygmeniu konkurencingas ekonomikos sritis.

63. Visiško užimtumo siekis užtikrina kokybiškų ir efektyvių darbo vietų pasiūlą ir paklausą, asmenų judėjimą tarp profesijų bei valstybei reikiamų specialistų parengimą, aukštą pridėtinę vertę kuriančių darbo vietų steigimą. Stabili gerovės valstybė be visiško užimtumo negalima. Darbo rinkos dinamiskumas turi išaugti naudojant socialinio dialogo, darbo saugumo ir skatinimo paramos priemones visais žmogaus darbo karjeros laikotarpiais.

64. Dėmesys jaunimui. Kokybiškas ir prieinamas švietimas, paramos pradedant savarankišką gyvenimą programos, prieinamas pirmasis būstas, užtikrintos darbo

vietos, šeimos ir darbo suderinamumas yra tvirtos garantijos jauniems žmonėms. Darni regioninė plėtra mažina socialinę ir ekonominę atskirtį tarp skirtingų Lietuvos regionų. Esame už tai, kad dalis studijų vietų būtų finansuojama vykdant valstybės užsakymų politiką, ypač kalbant apie sveikatos apsaugą, švietimą ir kitas valstybės ateičiai strategines sritis, o jauni specialistai būtų motyvuojami skatinamosiomis priemonėmis vykti į atokesnes Lietuvos savivaldybes.

65. **Darbo sąlygos senjorams.** Darbo rinkoje turi pakakti vietos ir jaunam, ir senam, kurių patirtis labai reikalinga jaunimui. Todėl senjorams turi būti sudarytos sąlygos dirbti ir realizuoti save išgyvendinant bet kokią diskriminaciją dėl amžiaus.
66. **Socialinis dialogas.** Socialinis dialogas ir partnerystė – priemonė siekti efektyvesnės gamybos ar vienodai padalyti sunkumų naštą tarp verslo ir darbo. Profesinės sąjungos ir darbdavių organizacijos Lietuvoje turi dirbti kartu, kad pajėgtų įgyvendinti pokyčius ir patenkintų tiek darbuotojų, tiek verslo interesus. Valdžia taip pat dalyvauja šiame procese. Tai vienas svarbiausių įrankių užtikrinant žmonių teises, didinant užimtumą, gerinant darbo kokybę bei užtikrinant socialinę taiką.
67. **Ekonominės demokratijos skatinimas.** Remiantis sėkmingomis išsivysčiusių valstybių praktikomis, gali būti taikomos socialinės ekonomikos formos, tokios kaip įmonės, kurių savininkai ir valdytojai yra patys darbuotojai, gamintojų ir vartotojų kooperatyvai, darbuotojų atstovai įmonių valdybose ir pan. Siekdami paskatinti tokių kooperacinių formų atsiradimą ir plėtrą, privalome taikyti lengvatas, organizuoti mokymus ir skleisti gerąsias praktikas.
68. **Mokesčių sistema.** Viešieji konstituciniai gėriai ir viešosios gėrybės bei kokybiškos paslaugos gali būti visuotinai prieinamos tik didinant biudžeto pajamas ir siekiant tokios mokesčių sistemos, kuri būtų paremta šiais keturimis pamatiniais principais. Pirma, visos pajamos turi būti apmokestinamos. Turėtų būti naikinamos mokestinės lengvatos milijoninius pelnus Lietuvoje generuojančioms, bet šalyje mažai investuojančioms įmonėms ir peržiūrėti kapitalo mokesčiai. Antra, suminėms metinėms pajamoms turi būti taikomi progresiniai tarifai. Trečia, neproporcingai didelė netiesioginių mokesčių našta vartotojams didina skurdą bei nelygybę. Ji turi būti palaipsniui mažinama. Ketvirta, mokesčiai turi būti administruojami efektyviai, pasitelkiant gerąsias europines praktikas ir užtikrinant žmonių pasitikėjimą mokestine sistema. Kaip ir absoliučioje daugumoje Europos šalių, maisto produktams turėtų galioti lengvatiniai PVM tarifai. Remtinis yra pelno mokesčio lengvatos pelno dalijimuisi su darbuotojais. Staigūs mokesčių politikos pokyčiai kenkia valstybės stabilumui ir finansų tvarumui, todėl mokesčių sistemos prognozuojamumo didinimas yra esminė mokesčių reformų sąlyga.
69. **Mokesčių politikos suderinimas ES lygiu.** Šiuo metu visos ES šalys nustato mokestinę politiką savarankiškai, tačiau tai nepadedą kovoje su mokesčių rojais ir agresyviu mokesčių vengimo planavimu. Būtina pasiekti susitarimą ES lygmeniu dėl

esminių mokestinių principų, mokesčių dydžių ribų bei vieningos lengvatų ir išimčių politikos, taip užkardant paskatas mokestinei migracijai, mokesčių vengimui, pinigų plovimui. Bendra konsoliduotoji pelno mokesčio bazė turėtų apimti ir didžiųjų skaitmeninių kompanijų apmokestinimą. Taip pat turėtų būti įvedamas finansinių sandorių mokestis. Remiame idėją ES lygiu ir prekiaujant su trečiosiomis šalimis apmokestinti CO2 emisijas. Būtina siekti didesnės ES biudžeto autonomijos, paremtos nuosavais ES finansiniais ištekliais.

70. **Verslo aplinkos gerinimas.** Pelno mokesčio lengvatų reinvestuojamam pelnui bei mokesčių kreditų sistema skatintų realias mokslinių tyrimų ir technologinės plėtos investicijas. Tai efektyvios priemonės skatinant žmonių verslumą, kaip ir mokestinių prievolių pradedantiesiems verslininkams ir mažesnėms įmonėms supaprastinimas ir sumažinimas, kartu plečiant elektroninių paslaugų spektrą, automatizuojant mokesčių administravimą, gerinant mokesčių mokėtojų žinias ir taip padedant jiems laikytis mokesčių taisyklių.
71. **Minimalių pajamų didėjimo ir sąžiningų atlyginimų garantija.** Lietuva gali ir turi reguliuoti minimalių išmokų dydžius, kad jie ne tik apsaugotų nuo skurdo, bet ir užtikrintų orų gyvenimą, taip pat suderinant tai su europinėmis normomis. Kiekvienas neturintis pakankamai lėšų asmuo turi teisę gauti tinkamo dydžio minimalias pajamas, užtikrinančias gyvenimą, kuris nežemina žmogaus, leidžiančias įsigyti būtinųjų prekių ir paslaugų.
72. **Nedarbo draudimas.** Socialdemokratai sako „ne“ bedarbių stigmatizavimui ir „taip“ nedarbo draudimo sistemos sutvarkymui. Nedarbo išmokų lygis ir terminai turi būti adekvatūs. Kartu su socialiniais partneriais reikia keisti nedarbo draudimą. Įmokų dydžius socialiniai partneriai (darbuotojai ir darbdaviai) sutartų per kolektyvines derybas. Jos priklausytų nuo nedarbo lygio tendencijų ateityje.
73. **Aktyviųjų darbo rinkos priemonių taikymas.** Mokymąsi visą gyvenimą socialdemokratai siekia padaryti labiau prieinamą ir įtraukti socialines grupes, kurios šiomis programomis mažai naudojasi. Svarbu šį procesą tobulinti, populiarinti ir padaryti prieinamą kiekvienam Lietuvos gyventojui. Taip pat mūsų siekis yra Lietuvoje įdiegti masinius atvirojo internetinio kursų. Reikia užtikrinti, kad mokymai atitiktų darbo rinkos poreikius. Tam skatintinas bendradarbiavimas tarp vietinių užimtumo tarnybų, darbdavių ir profesinių sąjungų.
74. **Kova su nedeklaruotu darbu.** Socialdemokratai siūlo stiprinti valstybinės darbo inspekcijos galias. Į kovą su nelegaliu darbu būtina aktyviau įsitraukti profesines sąjungas. Taip pat būtina griežtinti darbdavių atsakomybę ir taikyti kitas prevencines priemones, pavyzdžiui, plačiau informuoti apie neigiamus nelegalaus ir nedeklaruoto darbo padarinius, vykdyti darbuotojų konsultacijas, pasitelkti pasitikėjimo linijas.
75. **Darbo kodekso peržiūra.** Būtina reaguoti į pokyčius darbo rinkose, kuriose didėja darbo jėgos įvairovė ir plinta naujos darbo formos, ilgėja ir įvairėja profesinis

gyvenimas, didėja darbo jėgos pasiūlos ir paklausos disbalansas, vyksta technologiniai pokyčiai bei skaitmeninė revoliucija. Esame už Darbo kodekso monitoringą, pirmenybę teikiant darbuotojų, kaip silpnesnės darbo santykių pusės, teisių apsaugai bei darbuotojų dirbančių pagal netipines darbo formas apsaugai. Taip pat turime skirti deramą dėmesį savalaikiam ES teisės aktų darbo santykių srityje įgyvendinimui. Turi būti atkurtos trišalės tarybos regionuose ir stiprinamos jų kompetencijos, įsteigtas nepriklausomas sekretoriatas. Taip pat turėtų būti pereinama prie kolektyvinių atlyginimų nustatymo regioniniu, sektoriniu bei profesiniu lygmeniu.

76. **Ekonominės migracijos politika.** Esame tvirtai už vienodą darbo užmokestį už tą patį darbą – Lietuvos Respublikos piliečiams ir imigrantams iš trečiųjų šalių. Darbo inspekcija turi turėti daugiau svertų, kad būtų tinkamai ginamos ir vietos, ir darbuotojų iš trečiųjų šalių teisės. Kovai su nelegaliu imigrantų iš trečiųjų šalių darbu turi būti stiprinamos Valstybės sienos apsaugos tarnybos ir Darbo inspekcijos darbas bei abiejų institucijų veiklos koordinavimas. Prioritetas skirtinas pirmiausia aukštos kvalifikacijos darbuotojų atvykimui iš trečiųjų šalių peržiūrint kvotas darbo jėgos patekimui į šalį. Būtina įtraukti savivaldybes priimant sprendimus dėl leidimų užsieniečiams gyventi Lietuvoje suteikimo. Užtikrinsime Darbo inspekcijos ir kitų atsakingų institucijų veiksmingą bendradarbiavimą su Europos darbo institucija darbuotojų judumo, jų teisių ir pareigų klausimais.
77. **ES vidaus rinkos politika.** Lietuva yra vienos iš didžiausių pasaulio rinkų – Europos Sąjungos – dalis, ir su trečiosiomis valstybėmis kontaktuojame vykdydami bendrą Sąjungos narių politiką. Veikdami išvien su kitomis valstybėmis narėmis turime užtikrinti, kad gamintojų konkurencija ir pelno siekimas negriautų socialinės apsaugos, nepažeistų darbuotojų teisių, neblogintų darbo sąlygų. Taip pat esame už tai, kad ES lygiu būtų priimtose veiksmingos priemonės, stabdančios „protų nutekėjimą“ iš mažiau išsivysčiusių į labiau pasiturinčius regionus, bei nustatyti adekvatūs finansiniai kompensaciniai mechanizmai.
78. **Ekonominės politikos strateginis planavimas.** Esame už strateginį indikatyvų planavimą ir krizių prevenciją, o ES lygiu – už būtinas pastangas plėtoti ir užtikrinti ES pramonės strateginę autonomiją. Drauge su ES ir kitais tarptautiniais partneriais, spartinsime Lietuvos ekonomikos, grindžiamos aukštosiomis technologijomis ir žinioms bei inovacijoms imlia gamyba, pažangą. Kursime naujas darbo vietas, didinsime šalies konkurencines galimybes pasaulinėje rinkoje, diegsime strateginio planavimo principus rengiant ilgalaikes ekonomines programas. Remsime valstybės, verslo ir mokslo bendradarbiavimą, kad būtų skatinamos investicijos, diegiamos naujos efektyvios technologijos, tausojama aplinka.
79. **Parama proveržio technologijų plėtrai.** Naujosios kartos technologijos tobulėja labai greitai, o skaitmeninės rinkos yra itin dinamiškos. Naujosios kartos, tokios kaip dirbtinio intelekto, lazerių, robotizacijos, 3D spausdintuvų, žaliosios, bio ir nano technologijos turi užtikrinti inovatyvių darbo vietų plėtrą. Lietuvos tikslas turi būti

fundamentinių ir taikomųjų mokslo tyrimų plėtra, kuri gali ženkliai prisidėti prie ekonomikos augimo, todėl valdžia privalo nuolat skirti didesnę dėmesį ir didesnę paramą tokiems tyrimams. Remsime pastangas, kad ES lygiu būtų skiriamas ypatingas prioritetas šiai sričiai.

80. **Parama smulkiajam ir vidutiniam verslui.** Smulkusis ir vidutinis verslas yra svarbi priemonė nedarbui mažinti ir gyventojų verslumui užtikrinti. Lėšos smulkiems ir vidutiniams verslininkams turi būti nukreipiamos per verslo plėtros programas taupiau administruojant lėšų valdymą; skatinamas verslininkų konsultavimas ir mokymas. Kooperacija yra būtina sąlyga smulkiems ir vidutiniams verslams išgyventi ir plėtotis didėjančios konkurencijos sąlygomis. Todėl būtina inicijuoti, organizuoti, skatinti ir remti kooperatyvų steigimąsi ir jų plėtrą. Taip pat teikti paramą moterims, norinčioms pradėti verslą.
81. **Vartotojų teisių apsauga.** Plėtodami vartotojų teisių apsaugą, mes skatiname nevyriausybinės vartotojų teisių gynimo organizacijas bendradarbiauti su valstybinėmis vartotojų teisių gynimo ir kokybės kontrolės įstaigomis. Reikia ginti kontrolės ir audito įstaigų nepriklausomybę nuo interesų grupių spaudimo ir imtis priemonių, kad Lietuvos rinka būtų apsaugota nuo nesąžiningos konkurencijos, naudojant visuotinai pripažintas ir įstatymais įtvirtintas antidempingo, protekcines ir kitas rinkos apsaugos priemones.
82. **Regionų politika.** Socialdemokratinė regionų politika remiasi nuostatomis, kad būtina išplėsti ir sutelkti valstybės paramą problemiškiems regionams ne tik suteikiant verslo projektams lengvatines paskolas ar paskolų garantijas, laikinai atleidžiant nuo mokesčių, bet ir finansinėmis ar kitomis subsidijų formomis, finansuojant atrenkamus infrastruktūrinius ir socialinius projektus; taikant struktūrinius plėtros reguliavimo svertus naudoti aiškius kiekybiškai apibrėžtus kriterijus išskiriant labiausiai probleminius regionus.
83. **Didesnis ir socialiai orientuotas ES biudžetas.** Visų europiečių gerovei užtikrinti ir nelygybei mažinti turi būti suteikiamas didesnis svoris ES nuosaviesiems ištekliams. ES bendras biudžetas turi būti tvirtinamas atsižvelgiant į gynybos ir saugumo sąjungos bei socialinio ramsčio tikslus, klimato kaitos bei tausojančio vystymosi tikslus ir konkrečius kiekvienos šalies rodiklius. ES struktūrinių fondų parama turi būti susieta ne vien tik su BVP, o taip pat atsižvelgiant į šalių narių bedarbystės, skurdo ir socialinės atskirties lygį, atlyginimų dydžius, regionų netolygumus ir kitas socialines sąlygas.
84. **Užbaigta bankų sąjunga.** Turime geriau apsaugoti gyventojus nuo bankų klaidų ir jų sukeltų finansinių krizių. Tai reiškia didesnę bankų sektoriaus finansinę atsakomybę už jų žlugimą ir stipresnius saugiklius indėlininkams ir jų santaupoms išlaikyti. Esame už tai, kad bankų sąjunga būtų užbaigta kuo greičiau. Taip pat palaikome pastangas užtikrinti didesnę euro zonos skaidrumą ir valdymo demokratiškumą, stipresnę ir aiškesnę šios srities parlamentinę priežiūrą Europos ir nacionaliniu lygmeniu.

85. **Stabilumo ir augimo pakto peržiūra.** Užuoat skatinus valstybes nares investuoti ir augti, pernelyg dogmatiškas požiūris į fiskalinę drausmę pamina visuomenės stabilumui itin svarbias socialines teises. Todėl turi būti numatyti mechanizmai, kurie leistų didesnį biudžetų lankstumą. Vidutinės trukmės laikotarpiu ar per ilgesnį laiką atsiperkančios ir ekonomiką skatinančios viešosios investicijos į švietimą, sveikatą, socialinio būsto plėtrą ir kt. neturėtų būti įtrauktos įvertinant biudžeto deficitą. Taip pat ir lėšos, skiriamos gynybos ir saugumo stiprinimui neturėtų būti įtrauktos į šalių biudžeto deficito rodiklius.
86. **Ilgalaikis Europos investicijų planas,** kuris padėtų mūsų pramonei ir darbuotojams pasirengti dirbti žaliosios ekonomikos, skaitmeninės revoliucijos ir dirbtinio intelekto plėtros sąlygomis. Europos pramonės strategija turi skirti dalį investicijų moksliniams tyrimams bei inovacijoms, skatinti lavinimą ir mokymąsi visą gyvenimą bei užtikrinti darbo vietų kūrimą ir apsaugą ES. Lietuvoje savo ruožtu būtina padėti mūsų regionams, kurie skirtingai nuo trijų didmiesčių stokoja ES struktūrinių fondų paramos plėtoti vietos ekonomiką. Reikia stiprinti šių regionų koordinacinius pajėgumus teikiant paraiškas struktūrinei paramai gauti.
87. **Dalyvavimas kapitalo fondų valdyme.** Pasisakome už valstybinio plėtros banko steigimą, kuris šalia klasikinių investavimo į plėtrą priemonių turėtų ir platų socialinį mandatą. Šalia smulkaus ir vidutinio verslo finansavimo įmonėms aktualios ir paskolos įgyvendinant valstybinę būsto politiką. Taip pat vienas šio banko tikslų galėtų būti gamtos išsaugojimas ir kova prieš klimato kaitą. Bankas galėtų būti steigiamas konsoliduojant jau esamų nacionalinių plėtros įstaigų pajėgumus, užtikrinant skaidrų ir veiksmingą valdymą.
88. **Tarptautiškumo skatinimas.** Įmonėms reikės ieškoti naujų eksporto kelių ir tarptautinių partnerysčių, todėl būtina aktyvinti komercinių atašė veiklą sektorialių iniciatyvų skatinimui ir grupiniam įmonių dalyvavimui parodose. Būtina teikti paramą tyrimus vykdančioms įmonėms, siekiančioms įsijungti į tarptautinius technologinius tinklus ir užmegzti ryšius su pirmaujančiais pasaulinio lygio centrais bei įmonėmis, skatinti verslus jungtis į pajėgius konsorciumus siekiant finansavimo iš ES ir tarptautinių fondų.
89. **Paskatos jaunimui.** Mūsų tikslas – užtikrinti, kad Lietuva būtų patraukliausia šalis jaunimui gyventi. Nacionalinių ir europinių priemonių pagalba turi būti skatinamas jaunimo užimtumas ir verslumas tam, kad jie kuo sklandžiau integruotųsi į darbo rinką, kurtų ekonominę vertę ir turėtų palankias sąlygas kurti šeimą. Turi būti išplėta stažuočių sistema, kuri suteiktų galimybę deramomis sąlygomis jaunuoliams įgyti darbinės patirties norimoje srityje. Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas skaitmeninių įgūdžių ugdymui. Jauniesiems verslininkams, kuriantiems smulkų ir vidutinį verslą, turi būti suteiktos mokestinės paskatos, leidžiančios įsitvirtinti rinkoje.

90. **Parama investicijoms.** Būtina įdiegti startuoliams sistemines priemones, skatinančias idėjos vystymą, prototipų kūrimą, bandomąją gamybą ir finansuojančias dalyvavimą tarptautinėse akseleravimo programose. Skatinti įmonių investavimą į pumpurines įmones, taip padedant ieškoti naujų idėjų, spartinti įmonių klasterizavimą, skatinti bendras eksporto rinkų paieškos galimybes, veiklos plėtrą ir skaitmenizavimą, užtikrinti prieigą prie rizikos kapitalo. Būtina remti verslo poreikius atitinkančių teritorijų, sklypų bei pastatų pritaikymą reikšmingų investicijų pritraukimui, taip skatinti šalies ekonominę plėtrą, kurti naujas darbo vietas, infrastruktūrą ir veiklos potencialą stambaus verslo aptarnavimo poreikius atitinkančiam vietiniam regiono smulkiam verslui.
91. **Parama turizmui** šalies viduje padeda kurti naujus traukos maršrutus ir priemones, didelis dėmesys skirtinas Lietuvos pristatymui užsienyje. Ypač aktualu skatinti tradicinius amatus ir kaimo turizmą kaip veiklas, kurios gali duoti nemažą teigiamą ekonominę ir socialinę naudą kaimo vietovėms.
92. **Viešųjų pirkimų pertvarkymas** sietinas su inovatyviais pirkimais; pirkimo procedūrų trumpinimu būtiniausioms priemonėms ir skubiausiems užsakymams supaprastinimu; didžiųjų pirkimų konsolidavimu. Pirkimų taisyklės reikia atnaujinti įtraukiant aplinkosaugos, regioninės plėtros, socialinius ir sveikatos kriterijus. Būtina apibrėžti, kad naudingiausias pasiūlymas – ne pigiausias, o atsižvelgia į visas gyvavimo ciklo išlaidas ir tausojančią plėtrą.

IV. SOCIALINĖ DEMOKRATIJA

93. **Mums socialinė demokratija tai:**

- žmonių interesų gynimas, gerų gyvenimo ir darbo sąlygų užtikrinimas, dalyvaujant įvairioms bendrijoms, asociacijoms, draugijoms ir grupėms, kai sprendžiami sudėtingi ūkiniai klausimai savivaldybėse;
- adekvati visų žmonių pajamų apsauga netekus darbo, augant kainoms, iškilus ekonomikos sunkmečiui;
- solidari ir socialiai apsaugota visuomenė, kurioje gera ir saugu gyventi, dirbti, kurti šeimas, gimdyti ir auginti vaikus;

- visaapimanti sveikatos politika, įskaitant sveikatos stiprinimą, ugdymą, saugą, ankstyvą ligų profilaktiką, atliktą laiku ir tikslią diagnostiką, kvalifikuotą gydymą ir reabilitaciją.
94. **Europos socialinis ramstis.** Socialdemokratai Lietuvoje ir Europoje visokeriopai remia Europos socialinio ramsčio įgyvendinimą. Tai padėtų užtikrinti visiems lygias galimybes ir socialinį teisingumą. Pagal keturiolika Europos socialinio ramsčio įgyvendinimo stebėjimo rodiklių Lietuvoje yra kritinė padėtis pajamų nelygybės ir socialinių išmokų poveikio skurdui mažinti srityse. Lietuvoje taip pat nepatenkinamos demografinės tendencijos, kurios ateityje gali sukelti rimtas problemas darbo rinkai ir socialinės apsaugos sistemos tvarumui.
95. **Lyčių atotrūkio mažinimas.** Lietuva – viena iš nedaugelio ES šalių, iš esmės nepadarusių pažangos lyčių lygybės srityje nuo tada, kai pradėtas skaičiuoti ES šios srities indeksas. Todėl būtina įtvirtinti lyčių lygybės požiūriu draugišką valstybės biudžeto formavimą: skatinti lyčių požiūriu lygiavertį finansavimą meno, mokslo ir sporto ir kitose viešojo gyvenimo srityse. Įtvirtinti įstatymais moterų reprodukcinės teisės. Įteisinti neperleidžiamas dalį vaiko priežiūros atostogų abiem tėvams ir taikyti aktyvias, darbo rinkos poreikiais, o ne lyčių stereotipais grįstas, grąžinimo į darbo rinką priemones.
96. **Gimstamumo skatinimas.** Norime, kad šalies gyventojų skaičius ne mažėtų, o didėtų, kad šeimos norėtų ir galėtų išlaikyti bei deramai išugdyti kuo daugiau vaikų. Esame įsitikinę, kad vaikų gimimas neturi mažinti šeimos pajamų, riboti abiejų tėvų profesinių siekių, mokymosi, karjeros pasiekimų, jų kultūrinių interesų ir gyvenimo kokybės. Dėl to toliau būtina plėsti universalią paramą kiekvienam vaikui ir sudaryti galimybę dirbti abiem tėvams užtikrinant jų mažamečiams vaikams tinkamą priežiūrą ikimokyklinėse įstaigose ir aktyvaus laisvalaikio organizavimą. Taip pat įvertinti galimybes diegti kreditinės paramos šeimoms priemones.
97. **Vaikų gerovė.** Esame įsitikinę, kad vaiko gimimas neturi tapti skurdo rizikos veiksniu. Laikomės nuostatos, kad skurdą kelia daug priežasčių, todėl būtina taikyti kompleksines priemones. Tam reikia numatyti nemokamą ikimokyklinukų ir pradinukų maitinimą ugdymo įstaigose, lygias galimybes gauti nemokamas ir kokybiškas priežiūros, ugdymo ir gydymo paslaugas. Taip pat turime gerokai pasistūmėti ES lygiu įgyvendinant Europos jaunimo ir vaikystės garantijas. Būtina dėti aktyvias pastangas tai perkelti į Lietuvos teisėkūrą. Įstatymu įtvirtinti vaikų pinigų indeksavimo tvarką, užtikrinti bazinių paslaugų šeimai paketo įgyvendinimą visose savivaldybėse ir visa apimtimi. Deramą dėmesį skirti vienišų mamų/tėvų šeimoms ir šeimoms, kuriose daugiau nei du vaikai, taip pat šeimoms, auginančioms specialiųjų poreikių turinčius vaikus.
98. **Teisės augti šeimoje užtikrinimas.** Norint užtikrinti kiekvieno vaiko teisę augti mylinčioje ir rūpestingoje šeimoje, reikia lygiagrečiai dirbti dviem kryptimis: ir toliau

mažinti vaikų paėmimo iš šeimų skaičių kuriant kokybiškas bei prieinamas paslaugas ir pagalbą šeimoms kiekviename regione, šviečiant visuomenę apie nesmurtinius vaikų ugdymo metodus bei tobulinant reformuotos vaiko teisių apsaugos tarnybos darbą.

99. **Smurto prieš vaikus prevencija** reikalauja tęsti informacinę kampaniją visuomenei apie nesmurtinius vaiko auklėjimo būdus, pagalbos ir paslaugų gavimo galimybes, emocinės paramos ir tėvų linijos kontaktus. Pažeidžiamoms grupėms, susiduriančioms su psichologiniais ar socialiniais sunkumais, didinančiais smurto riziką, būtina teikti papildomas tikslines paslaugas. Tam taip pat svarbi paslaugų ir pagalbos savivaldybėse plėtra, didesnis nevyriausybinų organizacijų ir bendruomenių įtraukimas.
100. **Pensijų sistemos tvarumas.** Pensijų finansavimo pagrindas – kuo platesnis privalomas dalyvavimas, netaikant jokių išimčių tam tikroms interesų grupėms. Sodros pensija turi būti ir toliau indeksuojama, atsižvelgiant į darbo užmokesčio augimą, užtikrinant pajamų pakeitimo normą artimą ES šalių vidurkiui. Antrąją pensijų pakopą reikia transformuoti į privačiomis įmokomis finansuojamą sistemą, kuri galėtų reformuotis į kolektyvinio dalyvavimo profesinius pensinius fondus. Dabartinė trečioji pensijų pakopa turi būti palikta privačiai asmenų iniciatyvai ir neremiama mokesčių lengvatomis.
101. **Matomi ir aktyvūs senjorai.** Būtinės sisteminės priemonės mažinant diskriminaciją dėl amžiaus, panaudojant senjorų sukaupytą patirtį ir žinias, kad užtikrintume paslaugų prieinamumą lygiai su kitomis amžiaus grupėmis. Reikia kurti palankią fizinę, socialinę bei psichologinę aplinką kokybiškai, patogiai, oriai gyventi vyresnio amžiaus žmonėms, atsižvelgiant į jų sveikatos bei užimtumo poreikius. Drauge su nevyriausybėmis organizacijomis būtina spręsti „nematomo“ smurto problemas pažeidžiamiausių senjorų grupėse: tarp vyresnio amžiaus moterų, senjorų, turinčių proto ir psichikos negalią, mobilumo sunkumų patiriančių senjorų, plėtosime senjorų galimybes aktyviai dalyvauti kultūriniame, socialiniame ir pilietiniame Lietuvos gyvenime.
102. **Apsauga praradus pajamas.** Valstybės teikiama socialinė apsauga turi užtikrinti būtinas oriam pragyvenimui lėšas visiems piliečiams ir papildomas paslaugas tiems asmenims, kurie dėl senatvės, negalios, artimųjų mirties, globos, ligos, motinystės (tėvystės), nedarbo praranda pajamas ir negali pakankamai aprūpinti savęs arba savo šeimos. Neleisime, kad darbo vietą praradę darbingi ir siekiantys grįžti dirbti asmenys būtų žeminami pašalpomis, kurių neužtenka pragyvenimui. Kova su piktnaudžiavimu socialinėmis garantijomis negali būti priežastimi neginti sąžiningų žmonių, atsidūrusių sunkioje gyvenimo situacijoje, teisių.
103. **Socialinių paslaugų plėtra.** Socialinių darbuotojų teikiamos paslaugos – tai ne išlaidos, o investicija, kurianti valstybei ekonominę naudą ir saugią aplinką jos piliečiams. Šių paslaugų poreikis nuolat didės mūsų senėjančioje visuomenėje. Todėl

būtina plėtoti socialinių paslaugų infrastruktūrą kooperuojant valstybės ir savivaldybių biudžetų, Europos Sąjungos struktūrinių fondų bei privačias lėšas, o taip pat dalį lėšų iš privalomojo sveikatos draudimo fondo. Reikia sukurti integruotų socialinės globos ir slaugos paslaugų į namus sistemą pagyvenusiems ir neįgaliesiems, kurti saugias darbo sąlygas socialiniams darbuotojams, rūpintis jų derama kvalifikacija ir atlygiu.

104. **Neįgaliųjų įtrauktis.** Privalome įgyvendinti JTO neįgaliųjų teisių konvenciją. Reikia atšaukti neveiksnumo institutą ir pripažinti visas žmogaus teises visiems negalia turintiems asmenims, imtis visų būtinų priemonių, kuriomis būtų skatinamas tinkamas sąlygų pritaikymas negalia turintiems asmenims viešajame ir privačiame sektoriuose bei stebimas šių reikalavimų laikymasis. Turi būti užtikrinta neįgaliųjų teisė gyventi bendruomenėje savarankiškai, įskaitant teisę į asmeninį asistentą, galimybę rinktis gyvenamą vietą ir reikiamas prekes bei paslaugas, užtikrintos palankios sąlygos specialiųjų poreikių turinčių vaikų vystymuisi ir tapimui visaverčiais visuomenės nariais.
105. **Būsto politika.** Ir Lietuvoje, ir ES iškilo būtinybė didinti municipalinio būsto statybų finansavimą. Asmenims, kuriems labiausiai to reikia, būtina suteikti kokybišką socialinį būstą arba teikti paramą aprūpinant būstu, reguliuoti prieinamo būsto nuomos rinką, įstatymiškai suderinti nuomininkų ir savininkų interesus, kad savininkai nesibaimintų priimti gyventi šeimas su vaikais, vienišas mamas, o pastarosios ir kitos nuomininkų grupės nebūtų diskriminuojamos. Būtina siekti, kad plėstųsi legali, rašytinėmis sutartimis grindžiama nuomos rinka. Pažeidžiami asmenys turi teisę į tinkamą pagalbą ir apsaugą nuo priverstinio iškeldinimo. Skatinant benamių socialinę įtrauktį, jiems reikia teikti tinkamą pastogę ir būtinas paslaugas.
106. **Smurto lyties pagrindu mažinimas.** Lietuva privalo ratifikuoti Europos Tarybos konvenciją dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo. Vykdamas prevenciją, būtina peržiūrėti mokymo programų ir mokomąją medžiagą pasitelkiant lyčių lygybės ekspertus; plėtoti socialines kampanijas, įgalinančias moteris atpažinti smurto lyties pagrindu formas bei žinoti apie pagalbos galimybes; didinti atsakingų institucijų, taip pat visuomenės sąmoningumą apie įvairias smurto formas ir formuoti nulinę toleranciją bet kokiam smurtui.
107. **LGBT asmenų teisės** negali būti diskriminuojamos, todėl būtina siekti, kad valstybė pripažintų vienalyčių porų teisę į jų šeimyninius santykius. Reikia skirti deramą dėmesį kovai su neapykantos nusikaltimais, nukreiptais prieš seksualines mažumas, taip pat su kitomis socialinės ir institucinės diskriminacijos šių asmenų atžvilgiu formomis. Būtina vykdyti šalies europinius įsipareigojimus ir teisiškai reglamentuoti Civiliniame kodekse numatytą galimybę translyčiams asmenims pakeisti savo lytį ir teisinį lyties pripažinimą.
108. **Sveikata visiems visose politikos srityse.** Pabrėžiame – investicijos į žmonių sveikatą nėra išlaidos, o tvarios šalies gerovės, jos saugumo ir klestėjimo pamatas. Seimas, Vyriausybė ir savivaldybės turi koordinuoti savo veiksmus tam, kad žmonių

sveikata būtų ugdoma, tausojama, gausinama, atstatoma ir apsaugota. Šis horizontalus tikslas privalo būti įtvirtintas visose politikos srityse, susijusiose su maisto kokybe, fiziniu aktyvumu, darbo poilsiu, sveikatos tausojimu, rizikų valdymu, aplinkos švarinimu, triukšmo ir vibracijos mažinimu bei socio-ekonominių ir verslo sveikatinimo kliūčių šalinimu.

109. **Išvengiamo mirtingumo mažinimas.** Išvengiamas mirtingumas apima tiek ūmias mirtis dėl traumų ir kitų nelaimingų atsitikimų, tiek ir ankstyvas mirtis sergant lėtinėmis ligomis. Siekiant jį mažinti, būtina vykdyti plačią sveikatos informavimo kampaniją, skatinti įsitraukti bendruomenes, stiprinti visuomenės sveikatos biurus, pirminės asmens sveikatos priežiūros bei gyvensenos medicinos sąveiką su specializuota medicinos grandimi bei bendradarbiavimą tarp įvairių ūkio ir valdžios sektorių. Reikia išplėsti šiuolaikinių technologijų taikymą lėtinėmis ligomis sergančiųjų stebėsenai, aktyviai įtraukti nevyriausybinės organizacijas į sveikatos raštingumo didinimą, padėti grįžti prie sveikos gyvensenos kenčiantiems nuo įvairių priklausomybių.
110. **Nacionalinė epidemiologinė programa.** COVID-19 atskleidė tai, jog visos pasaulio valstybėse, įskaitant ir Lietuvą, nėra pakankamai pasirengusios atremti pasaulines sveikatai pavojingas infekcines grėsmes, kitus sveikatai pavojingus klimato kaitos ir aplinkos taršos iššūkius. Stiprinant šalies sveikatos saugumą reikia įdiegti vieningą nacionalinę epidemiologinę programą, už kurią būtų atsakingas vyriausias šalies epidemiologas. Reikia stiprinti aktyvią informacinę programą apie vakcinacijų naudojimo, saugumo, efektyvumo kontrolę ir būtinumą apsaugoti visuomenę nuo pavojingų infekcinių susirgimų grėsmės.
111. **Investicijos į vaikų sveikatą.** Reikia užtikrinti vaikų raidos ir vystymosi stebėseną, vaikų galimų sveikatos sutrikimų korekciją ir profilaktiką, vykdyti sveikų vaikų darželių ir mokyklų iniciatyvas, sveiko maisto prieinamumo vaikams, fizinio aktyvumo ir lavinimo programas, laiduojančias visiems vaikams galimybę išmokti plaukti. Būtina įgyvendinti vaikų ir paauglių apsaugos nuo tabako, alkoholio, narkotinių medžiagų, energinių saldžiųjų gėrimų, perteklinio saldaus maisto vartojimo priemones.
112. **Sveikatinamojo fizinio aktyvumo skatinimas.** Būtina plėsti sveikatingumo paslaugų sferą, viešą ir privačią partnerystę sporto ir sveikatos ugdyme, plėtoti regioninius sporto-sveikatingumo centrus, prieinamus kaimų bei miestelių mokiniams, jaunimui ir gyventojams. Reikia užtikrinti stabilų ir ilgalaikį visuomenės sveikatai svarbių infrastruktūros objektų (pėsčiųjų, dviračių takų, trasų, viešosios infrastruktūros gamtoje) priežiūros ir plėtros finansavimą.
113. **Psichinės sveikatos gerinimas.** Tiek politikos formavimo, tiek įgyvendinimo lygmenimis reikia laikytis ne atgyvenusio biomedicininio, bet biopsichosocialinio modelio, siekti mažinti sistemos priklausomybę nuo vaistų ir didinti psichologinių psichoterapinių paslaugų prieinamumą visuose regionuose, įskaitant nuotolines

paslaugas. Išskirtinį dėmesį skirti psichikos sveikatos strategijai įgyvendinti ir savižudybių skaičiui mažinti.

114. **Reprodukcinės sveikatos ir teisių apsauga.** Nuo gąsdinimais ir ribojimais grįstos praktikos būtina pereiti prie modernios, mokslu ir tarptautine gerąja praktika paremtos reprodukcinės sveikatos politikos. Atsižvelgiant į tai, kad šiandien Lietuvoje paauglių nėštumo rodikliai yra vieni aukščiausių tarp ES šalių, laikas imtis praktinių priemonių spręsti prastą lytinio švietimo kokybę ir žemą kontraceptinių priemonių prieinamumą, skirti papildomą dėmesį atskirties grupių moterims, imtis veiksmų, kad gerėtų jų reprodukcinė sveikata. Būtina garantuoti dirbtinio (pagalbinio) apvaisinimo paslaugų prieinamumą visoms, nuo nevaisingumo kenčiančioms šeimoms. Esame prieš abortų draudimą.
115. **Eilių mažinimas.** Reikia stiprinti komandinės pirminės grandies darbą, išplėsti šeimos gydytojo ir specialistų bendradarbiavimą atsisakant perteklinių siuntimų, siekti kad šeimos gydytojo komanda taptų sveikatos sistemos „ašis“, sprendžianti daugumą sveikatos problemų. Reikia taupyti gydytojų darbo laiką užkardant biurokratizmą sveikatos sistemoje, atskiriant gydymą ir administracinį darbą, užtikrinant el. sveikatos priemonių greitesnį veikimą ir sklandžią pacientų registraciją internetu į visas šalies gydymo įstaigas, plėsti konsultacijas telefonu bei nuotolinę lėtinėmis ligomis sergančių ligonių sveikatos būklės stebėseną. Suteikti daugiau kompetencijos slaugytojams, įtraukti vaistines į komandinį darbą su gydymo įstaigomis.
116. **Kokybiškų sveikatos priežiūros paslaugų teikimas gydymo įstaigose.** Būtina tobulinti vieningą sistemą, kurioje nepriklausomai, ar paslaugos bus teikiamos šalies, regiono ar rajono lygmens gydymo įstaigoje, pacientams bus užtikrinta galimybė gauti vienodai kokybiškas sveikatos priežiūros paslaugas pagal nacionaliniu lygiu standartizuotas diagnostikos ir gydymo metodikas. Reikia stiprinti infarkto, insulto gydymo klasterius, įvesti naujus politraumų ir onkologijos klasterius, ir suaktyvinti retų ligų gydymą pasinaudojant Europos retų ligų gydymo referenciniais tinklais, skatinti personalizuotos medicinos plėtrą.
117. **Gydytojų ir slaugytojų darbo sąlygų gerinimas.** Reikia susieti medikų pajamų augimą su sveikatos finansavimo didėjimu bei gyventojams teikiamų paslaugų apimties augimu bei gydymo rezultatų įvertinimu. Mažinti perteklinį biurokratizmą ir investuoti į sveikatos priežiūros vadybą tam, kad gydytojai galėtų skirti daugiau laiko tiesiogiai bendrauti su pacientais, o pažymų išdavimą atiduoti administratoriams. Diegti našią, aprūpintą informacinėmis technologijomis įrangą į visas sveikatinimo grandis. Reikia užtikrinti, kad jauniems gydytojams būtų patrauklu dirbti regionuose, kelti slaugytojų darbo užmokestį, nustatyti tikslesnius ir sveikatą tausojančius darbo krūvius.
118. **Pacientų ir jų organizacijų įtraukimas.** Reikia didinti sprendimų priėmimo proceso atvirumą ir skaidrumą, mažinti vertikalią hierarchiją sveikatos apsaugos sistemoje ir

formuoti nuolatinį trišalį bendradarbiavimą tarp sveikatos paslaugų gavėjų (pacientų), paslaugų teikėjų (medikų ir įstaigų vadovų) bei sveikatos politikos formuotojų.

119. **Vaistų politika.** Lėtinėmis ligomis sergantys pacientai privalo būti gydomi efektyviausiais vaistais, o vaistų politikos kūrėjai turi atsižvelgti į pacientų bei jiems atstovaujančių organizacijų nuomonę. Lėšų taupymas nėra tikslas savaime. Ilgalaikis į žmones orientuotos ir socialiai atsakingos valstybės tikslas sumažinti pacientų išlaidas sveikatos apsaugai, o ne tik priemokas už valstybės kompensuojamuosius vaistus. Todėl reikia sudaryti galimybes ne tik medikams, bet ir pacientams pasitikrinti vaistų suderinamumą su paciento mityba ir maisto papildų vartojimu. Vaistininkai turi aktyviai teikti tas konsultacijas. Būtina pagreitinti naujų onkologinių vaistų prieinamumą pacientams.

V. KULTŪRINĖ DEMOKRATIJA

120. Mums kultūrinė demokratija:

- tai įvairių pasaulėžiūrų bendruomenių savivalda, įtvirtinanti kiekvieno bendruomenės nario laisvę gyventi ir kurti pagal savo sąžinę;
- padeda įgyvendinti toleranciją kaip kultūros principą, bendraujant skirtingų pasaulėžiūrinių ir tautinių bendrijų žmonėms;
- užtikrinimas, kad visiems Lietuvos vaikams būtų prieinamas įtraukus ir kokybiškas ugdymas bei neformalusis švietimas;
- pagarba žmogaus orumui, laisvės ir solidarumo kultūra, ugdoma visuose ikimokyklinio ir mokyklinio ugdymo etapuose;
- visuotinai prieinamos, lygias galimybes užtikrinančios ir kokybiškos studijos bei tarptautinius standartus atitinkantys moksliniai tyrimai.

121. Kultūros politikos įtraukimas. Menininkų bendruomenės, meno kūrėjų sąjungos, rezidencijos centrai ir skėtinės organizacijos turi turėti visas galimybes aktyviai įsitraukti į atitinkamų meno šakų plėtotę. Kultūros darbuotojų atžvilgiu keliant pačius aukščiausius kvalifikacijos reikalavimus, turi būti ženkliai pakeltas ir jų vidutinis darbo užmokestis. Profesionaliojo meno kūrėjų, socialinės garantijos, turi būti vienodos visų meno sričių, visų žanrų kūrėjams. Finansinės paskatos turi skatinti regioninių kultūrinės edukacijos iniciatyvų kūrimą ir vykdymą.

122. Kultūros prieinamumas. Lietuvoje susiformavęs valstybinių kultūros įstaigų tinklas koncentruojasi sostinėje. Regioniniams centrums ir savivaldybėms valstybės dėmesio stoką šioje srityje tenka kompensuoti savo lėšomis. Todėl būtina plėtoti išvažiuojamuosius nacionalinius renginius, profesionalių atlikėjų pasirodymus savivaldybėse. Skatintinos istorinių regionų, jo kraštų, atskirų vietovių unikalumą aktualizuojančios kultūrinės veiklos. Svarbu plėtoti kultūros kelius, jais susiejant atskirų vietovių objektus, nacionaliniais, regioniniais ir lokaliniais kultūros keliais praturtinant regionų kultūrinį gyvenimą.

122A. Menas – sveikatai, bendruomenei, orumui. Todėl tikslinga:

- remti meno projektus ligoninėse, slaugos ir reabilitacijos centruose, senjorų globos namuose siekiant mažinti vienišumo, streso ir depresijos lygį;
- skatinti kultūros terapijos programas kartu su psichikos sveikatos centrais, socialinės globos įstaigomis, įtraukiant profesionalius kūrėjus, terapeutus ir vietos bendruomenes;
- kurti nacionalinę „kultūros ir sveikatos“ strategiją, remiantis pažangiomis Suomijos, Norvegijos ar kitų šalių ir PSO rekomendacijomis;

- inicijuoti nacionalinę tarpsektorinę programą „Menas gerovei“, kuri sujungtų Sveikatos, Kultūros ir Švietimo ministerijų iniciatyvas bei savivaldybes;
- skirti finansavimą pilotiniams projektams regionuose, siekiant, kad kultūra taptų prieinama visiems sveikatos kontekste – ne tik sostinėje;
- plėtoti tyrimus ir vertinimo metodikas, kad kultūros nauda sveikatai būtų matuojama, pripažįstama ir integruojama į politikos planavimą. Į kultūros politiką dera įtraukti gyvenimo kokybės rodiklius, vertinant kultūros poveikį sveikatai ir emocinei gerovei.

123. **Informacinis raštingumas.** Vis toliau intensyvėjančių naujienų ir žinių srautų amžiuje tampa itin aktuali informacinės visuomenės raštingumo problema. Būtina skaidrinti žiniasklaidos rėmimo sistemą, įtvirtinti tvarius žiniasklaidos finansinio nepriklausomumo nuo politikų ir verslo mechanizmus. Visuomeninis transliuotojas turi būti nešališkas ir atspindėti nuomonių įvairovę, taip pat turi būti stiprinamas jo profesionalumas. Investicijos į bibliotekų, muziejų ir kitų atminties institucijų tinklą ir jų gebėjimus turi atliepti šiuolaikinius visuomenės poreikius.
124. **Kultūros sričių lygiateisiškumas.** Remiantis kultūros sričių tolygumo principu, greta jau esamų nacionalinių kultūros įstaigų būtina užtikrinti, kad ir kitos meno ir kultūros sritys turėtų nacionalinę, teisiškai apibrėžtą įstaigą, kuri užtikrintų tos kultūros srities gyvybingumą, tęstinumą, atliktų tos srities tyrimus, konsultuotų politikos formuotojus, vykdytų nacionalinius tikslus ir užduotis, koordinuotų atitinkamos srities įstaigų veiklą.
125. **Istorinis paveldas.** UNESCO reikalavimai dėl materialiojo ir nematerialiojo Lietuvos kultūros paveldo apsaugos turi būti vykdomi tobulinant visus kultūros paveldo objektų apsaugos statymus bei reikalaujant atsakomybės iš visų savininkų už kultūros paveldo objekto priežiūrą ir saugojimą.
126. **Atminties politika.** Turėtume švelninti įtampas dėl istorinės atminties vertinimų, siekti glaudesnio institucijų ir visuomenės sutarimo ir tam pasitelkti visuomenę vienijančias asmenybes ir/ar simbolius. Skaldančių mūsų visuomenę sovietų okupacijos ir autoritarinės praeities monumentų atžvilgiu būtina imtis ne fizinio šalinimo, o aiškinamosios informacijos pateikimo prie monumentų ir atsvaros naujais, demokratinės Lietuvos tradicijas įtvirtinančiais monumentais ar kitais atminties ženklais politikos, kurios tikslas – skatinti brandų, visaapimančią ir visuomenės susitaikymą skatinantį dialogą dėl bendros mūsų pilietinę tautą apjungiančios istorinės atminties. Akcentuosime europinę tapatybę, Lietuvos dalyvavimą bendruose europiniuose kultūriniuose, meniniuose, moksliniuose procesuose.
127. **Kultūros infrastruktūros atnaujinimas** reikalauja investicijų muziejus, bibliotekas, kultūros centrus, koncertines įstaigas, teatrus ir kitas kultūros ir meno institucijas tam, kad jų teikiamos kultūros paslaugos būtų aukštos kokybės, prieinamos ir interaktyvios, skatintų papildomus lankytojų srautus, didintų patrauklumą vietos investicijoms ir verslo plėtrai, kurtų naujas darbo vietas. Reikia integruoti turizmo sektorių į kultūrines

programas ir renginius, maršrutus, šventes, sukurti integruotas programas, kurios apjungtų turistams patrauklias kultūros veiklas ir įvykius, pvz., kultūros kelius, nacionalinius ir tarptautinius kultūrinius susitikimus.

128. **Tarpkultūriniai mainai ir dialogas** leidžia remti iniciatyvas Lietuvos tautinių mažumų kalbomis veiksmingai atsveriant kitų valstybių teikiamą paramą šiai sričiai. Tautinių mažumų kultūros projektai, kultūros paveldo išsaugojimas, Lietuvai nusipelnusių tautinių mažumų veikėjų atminimo įamžinimas bei informacijos apie tautinių mažumų kultūrą, papročius ir tradicijas sklaida prisideda prie tarpkultūrinio dialogo, skatintini lietuvių ir tautinių mažumų kultūros, tarpusavio susipažinimo, vidaus turizmo ir jaunimo mainų projektai.
129. **Bendradarbiavimas su švietimo sistema.** Būtinasis bendradarbiavimas tarp švietimo ir kultūros politiką formuojančių ir įgyvendinančių institucijų, abiejų sistemų tarpusavio sąveikos galimybių išnaudojimas. Skatintini pamokų-educacinių užsiėmimų muziejuose, soduose, bibliotekose, teatruose ir kitose kultūros įstaigose projektai, lengvinant sąlygas mokytojams rengti pamokas ne mokyklose. Būtina diegti šeimų skaitymo su vaiku skatinimo programą, kad aktyviau ugdytųsi knygų skaitymo kultūra nuo mažens.
130. **Kalbos kultūros ugdymas.** Lietuvių kalba – esminis mūsų tautinio identiteto ir pilietinės tautos atributas, todėl jai yra suteiktas konstitucinis valstybinės reikšmės statusas. Lietuvių kalbos vartoseną šiuolaikiniame pasaulyje įgyja ypatingą reikšmę. Todėl dėmesys valstybinės lietuvių kalbos įstatymo reikalavimų įgyvendinimui bei lietuvių kalbos kultūros ugdymui yra ypač svarbus. Remiantis Šiaurės šalių praktikomis, daugiau dėmesio reikia skirti ne kasdienės kalbos inspektavimui ir baudų skyrimui, o institucijų naudojamos biurokratinės kalbos supaprastinimui, taip pat tautinėms mažumoms palankios kalbinės aplinkos vystymui.
131. **Lygiateisis ugdymas.** Tai užtikrina universali, visiems sąžiningą nemokamo švietimo sistema. Privačių ikimokyklinio ir bendrojo ugdymo įstaigų privilegijos iškraipo solidarumo švietime principus ir pažeidžia veikų lygias galimybes augti ir tobulėti. Privačios švietimo įstaigos turi būti finansuojamos taip, kaip ir valstybinės (savivaldybių) įstaigos, taikant tokius pačius kokybės reikalavimus ir neleidžiant imti papildomą mokestį už mokslą.
132. **Pagarba pedagogų profesijai** reikalauja ženklaus mokytojų atlyginimų didinimo. Klasės dydis mokyklose turi būtų toks, kad pedagogas galėtų sukurti kiekvieną mokinį motyvuojančią educacinę aplinką. Tam būtinas deramas balansas tarp mokytojų darbo ir poilsio. Reikia užtikrinti etikos nuostatas, pagal kurias būtų gerbiamos ir mokinių, ir pedagogų teisės.
133. **Ugdymo įstaigų tinklas** turi būti orientuotas į tai, kad kiekvienas Lietuvos vaikas turėtų teisę gauti kokybišką švietimą nepriklausomai nuo vietovės, kurioje jis gyvena. Mokykla turi veikti kaip vieninga bendrojo lavinimo vieta, apimanti visas ugdymo

pakopas nuo pradinio ugdymo iki gimnazijos, pradinių klasių mokiniai turi mokytis arčiau savo gyvenamosios vietos, o vyresniųjų klasių mokiniams reikia plačiau organizuoti patogų, sveikatą tausojantį pavėžėjimą iki artimiausios mokyklos. Klasėms, kuriose mokosi negalia ar kitus specialiuosius ugdymosi poreikius turintys mokiniai, turi būti skiriama pakankamai mokytojo padėjėjų, nustatant jiems kvalifikacinius reikalavimus. Būtinai pakankamas jų rengimas ir dėmesys psichologų etatų skaičių mokyklose didinimui. Savivaldybės turi sudaryti papildomas sąlygas gabių, talentingų vaikų neformaliai akademiniam ugdymuisi.

134. **Skaitmeninių ir tikslųjų mokslų įgūdžių stiprinimas.** COVID-19 pandemijos krizė, privertusi diegti nuotolinį mokymą, atskleidė: būtina užtikrinti, kad kiekvienas Lietuvos vaikas turėtų kompiuterį ir prieigą prie interneto. Vaikų skaitmeninių įgūdžių stiprinimas esmingai svarbus atliepiant šiuolaikinius globalios ekonomikos iššūkius. Kiekvienam mokiniui turi būti prieinama įvairi elektroninė mokomoji medžiaga. Taip pat turi būti iš esmės persvarstytas matematikos ir kitų tikslųjų disciplinų mokymas. Kuriami regioniniai gamtos mokslo ir technologijų centrai (STEAM) turi sudaryti galimybę juose lankytis visos šalies mokiniams.
135. **Rūpinimosi aplinkiniais ir gamta skatinimas** turi švietimo programose akcentuoti darnaus vystymosi klausimus ir vystyti vaikų ekologines kompetencijas – atliepiant kovos su klimato kaita, žaliojo kurso, bioįvairovės išsaugojimo iššūkius. Reikia stiprinti socialinę partnerystę tarp ugdymo įstaigų ir gamtosaugos organizacijų, siekti, kad dalis ugdymo proceso, ypač susijusio su gamtosauginiu ugdymu, vyktų už mokyklos ribų. Taip pat būtina stiprinti mokytojų kompetencijas lygių galimybių klausimais, įtraukiant nevyriausybines organizacijas ir ekspertus, kad užtikrintume lyčių nelygybės stereotipų nereprodukuojančias, pagarbą žmogaus teisėms ir laisvėms ugdančias programas. Mokyklose deramas dėmesys turi būti skiriamas humanistinės pasaulėžiūros bei aukštos pilietinės moralės ugdymui, konstitucinių principų ir vertybių aptarimui.
136. **Tautinių mažumų mokyklos.** Tautinių mažumų mokyklų tinklas gali būti keičiamas tik atsižvelgiant į šių mokyklų bendruomenių nuomonę bei užtikrinant mokinių interesus. Jose turi būti užtikrinta derama mokymo kokybė, ypatingą dėmesį skiriant ir lietuvių kalbos, ir gimtosios kalbos mokymui aukščiausiu lygiu. Reikalingas deramas dėmesys tautinių mažumų mokinių neformaliajam švietimui kaip veiksmingai priemonei užtikrinti šių mokinių sėkmingą integraciją visuomenėje. Prireikus, reikia suteikti galimybę tautinių mažumų mokyklose naudoti ES valstybėse narėse išleistus vadovėlius ir mokymo priemones, jeigu jų turinys neprieštarauja Lietuvos interesams bei atitinka Lietuvos mokymo programas.
137. **Ugdymo turinio rengimas.** Šis procesas privalo būti atviras ir įtraukiantis mokslininkus, menininkus, geriausius mokytojus, mokinius bei nevyriausybines organizacijas. Ugdymo turiniui plėtoti reikia lėšų, kurių dėka į šį kilnų ir reikšmingą valstybės ateičiai darbą galima būtų pritraukti iškiliausius mokslininkus, kūrėjus ir pedagogus praktikus. Įvairiuose šalies regionuose remtinos eksperimentinės

mokyklos, kurios savanoriškai kartu su partneriais dalyvautų praktiškai aprobuojant naują ugdymo turinį. Taip pat būtinas deramas dėmesys bendrųjų programų atnaujinimui siekiant šiuolaikinių kompetencijų, kartu mažinant akivaizdžiai perteklinę informaciją, taip suteikiant didesnę kūrybinę laisvę mokytojams.

138. **Neformalusis švietimas.** Kiekvienam Lietuvos moksleiviui turi būti sudarytos galimybės lankyti sporto, meno ar mokslo būrelį. Visose neformalaus švietimo srityse vienodai aktyviai turėtų dalyvauti ir mergaitės, ir berniukai. Būtina remti mokinių pavėžėjimo sistemą, kad ji apimtų ir neformaliojo švietimo sistemą. Taip pat svarbu stiprinti neformalųjį (vaikų ir suaugusiųjų) švietimą regionų ir savivaldybių lygmeniu, gerinti sąlygas apsirūpinti reikiama metodine medžiaga, didinti vasaros poilsio stovyklose dalyvaujančių vaikų skaičių.
139. **Profesinis mokymas** turi skatinti mokinių priėmimą į aukštos pridėtinės vertės profesinio mokymo programas, užtikrinti kuo efektyvesnį turimos modernios infrastruktūros panaudojimą, kompetencijų kokybišką įvertinimą, neformaliai įgytų kompetencijų pripažinimą, profesinio mokymo ir bendrojo ugdymo suartėjimą, juo grindžiamus bendros veiklos ir institucinius modelius, taip pat kuo platesnį profesinio mokymo potencialo išnaudojimą vykdant regionų plėtrą. Vystant profesinį mokymą būtina skirti lėšas ne tik profesinio mokymo įstaigų technologinei infrastruktūrai, tačiau ir kitoms svarbiausioms reikmėms: bendrabučiams, stipendijoms, sporto ir rekreacijos aplinkoms, darbdavių, kitų socialinių partnerių pameistrystės programoms.
140. **Sporto politika.** Prioritetu laikytinas Lietuvos sportininkų rengimas ir jų dalyvavimas olimpinėse ir parolimpinėse žaidynėse siekiant lyčių balanso. Svarbu skatinti jaunųjų sportininkų rengimą, stiprinti sporto gimnazijų, regioninių ir nacionalinio sporto centro veiklas, siekiant, kad jose vienodai aktyviai dalyvautų merginos ir vaikinai. Reikalinga spartesnė sporto klubų kaip pirminių sporto sistemos institucijų plėtra. Didelio meistriškumo sportininkams reikia užtikrinti socialines garantijas, gydymą ir reabilitaciją traumų atvejais bei mokslinį-medicininį aptarnavimą rengiantis pagrindinėms varžyboms. Sporto finansavimas turi apimti 2-3 olimpinių ciklų laikotarpį. Lygia greta su profesionaliuoju sportu būtina visapusiškai remti vaikų ir jaunimo sveikatinimo sąjūdį, šiuolaikinius patrauklius renginius, sveiką gyvenseną, vystyti žmonių su negalia sportą bei parolimpinį judėjimą, taip pat siekti, kad vaikai su negalia integruotųsi į fizinio lavinimo procesą.
141. **Mokslo ir studijų finansavimas.** Mokslo ir studijų institucijų finansavimas turi būti grindžiamas ilgalaikėmis sutartimis tarp valstybės ir šių institucijų, įskaitant ir poreikį plėtoti valstybės užsakymų politiką švietimo, sveikatos ir kitose strategiškai svarbiose srityse. Taip pat šiuo atžvilgiu būtina aiškiau diferencijuoti aukštąsias mokyklas pagal jų statusą ir veiklos orientaciją. Mokslo projektų finansavimas turėtų būti tvarus ir augantis. Svarbu įtvirtinti mechanizmą, kuris užtikrinantų mokslo ir studijų institucijų sudėtingos infrastruktūros ir kultūros paveldo objektų finansavimą. Mokslininkų,

dėstytojų ir neakademinio personalo atlyginimai turi būtų konkurencingi šalies darbo rinkoje.

142. **Studentų socialiniai poreikiai.** Būtina garantuoti, kad visiems įstojusiems mokslas pirmąjį semestrą būtų nemokamas. Ilgainiui turime siekti, kad aukštasis mokslas būtų nemokamas. Svarbu didinti stipendijas ir reformuoti paramos skyrimo sistemą, kad tiek pažangiausi, tiek nepasiturintys studentai galėtų gauti minimalaus pragyvenimo lygį atitinkančią paramą, labiau rūpintis negalia ir kitus specialiuosius poreikius turinčiais studentais. Išnaudojant po aukštojo mokslo įstaigų restruktūrizacijos atsilaisvinusius išteklius, juos reikia investuoti į studentų bendrabučių plėtrą ir atnaujinimą. Paskolas studijoms turi teikti ne komerciniai bankai, o valstybės valdomas Valstybinis studijų fondas.
143. **Mokslo ir studijų tarptautiškumui būtina** sukurti mechanizmus, kurie leis pritraukti daug daugiau tarptautinių studentų ir tyrėjų, vykdančių mokslinius tyrimus, skatinti aktyvesnį mūsų mokslininkų dalyvavimą tarptautinėse mokslo programose ir projektuose, remti Europos Komisijos iniciatyvas, kuriančias ateities Europos universitetus ir jau dabar įtraukusias į tai kai kurias mūsų šalies aukštąsias mokyklas reikia skatinti užtikrinti studentų mobilumą labiau išnaudojant „Erasmus“ ir kitų ES ar tarptautinių programų galimybes.
144. **Akademinių savivaldos stiprinimas** turi būti nuosekliai plečiamas. Reikia keisti aukštųjų mokyklų vadovų rinkimo sistemą, įtraukiant platesnį aukštosios mokyklos pedagoginių, mokslo ir kitų darbuotojų, studentų ir visuomenės atstovų dalyvavimą. Mokslo ir studijų institucijų vadovai turėtų būti renkami pačių akademinių bendruomenių, o ne skiriami išorės ir verslo atstovų.
145. **Mokymosi visą gyvenimą skatinimas** turi būti pasiremtas mokymosi visą gyvenimą čekių sistema, kuri leis didelei visuomenės daliai gauti tikslinę finansinę paramą mokymuisi ir savo nuožiūra ją panaudoti profesinių kompetencijų įgijimui, tobulinimui, užsienio kalbų mokymuisi, kitiems savęs lavinimo poreikiams. Stiprinant institucinę suaugusiųjų mokymosi bazę, taip pat būtina sistemingai remti trečiojo amžiaus universitetus bei nevyriausybinių sektorių, skatinti savivaldybių įnašą į suaugusiųjų mokymosi paramą, peržiūrėti bendrojo ugdymo programas akcentuojant mokymosi mokytis kompetencijos svarbą. Daugiau mokytojų turi turėti galimybę įgyti suaugusiųjų mokytojų – andragogų kompetencijas.

VI. EKOLOGINĖ DEMOKRATIJA

146. Mums ekologinė demokratija – tai:

- žiedinė ekonomika, grįsta pakartotiniu išteklių panaudojimu, efektyviu antrinių žaliavų perdirbimu, perėjimu prie beatliekinės gamybos;
- žaliosios technologijos ir investicijos;
- gyvybingas ir modernus kaimas bei ekologiški miestai;
- viešasis transportas, atsinaujinantys energijos ištekliai, energiją tausojantys būstai;
- bioįvairovės apsauga ir tvarus miškų ūkis;
- konstituciniai viešieji gėriai, tokie kaip kelių, komunikacijų, dujų, elektros, vandens ir kitų išteklių tiekimo infrastruktūra, žemės gelmės, valstybinės reikšmės miškai ir vidaus vandenys, oro erdvė virš teritorijos, kontinentinis šleifas ir ekonominė zona Baltijos jūroje.

147. Sveika aplinka – pagrindinė sąlyga žmogui būti sveikam, todėl ypač didelis dėmesys turi būti skiriamas racionaliam gamtos išteklių naudojimui, ekosistemų stabilumo užtikrinimui, nuosekliam aplinkos taršos mažinimui. Mūsų prioritetas – sveika, švari ir saugi aplinka, darniai tenkinanti visuomenės, aplinkosaugos ir ekonomikos poreikius.

148. Mūsų tikslai. Socialdemokratai yra už darnų plėtojimąsi, žiedinę ekonomiką, bioekonomiką ir biotechnologijas, ekologinę žemdirbystę, atsinaujinančių išteklių energetiką, beatliekes ir mažaatliekes technologijas, aplinkos ir gamtos apsaugą. Esame ir būsimė įsipareigoję visomis priemonėmis siekti aplinką tausojančios tvarios pramonės plėtojimo ir mažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimą į aplinką.

149. Išmanios technologijos. Išmanūs sprendimai ir išmani ekonomika leidžia mažinti aplinkos taršą, maksimaliai sumažinant žmogaus veiklos daromą neigiamą poveikį gamtai. Pasitelkus šias išmaniąsias priemones galime kurti sveikesnius ir draugiškesnius aplinkai miestus, bendruomenes ir organizuoti žmonių veiklą taip, kad vykdydami ją darytume kuo mažiau žalos gamtai. Todėl privalome diegti, palaikyti ir skatinti išmaniųjų technologijų, tausojančių aplinką, naudojimą valstybės valdyme ir kasdieniniame žmonių gyvenime.

150. Ekologiškas miesto transportas. Miestų oro taršą mažina tranzitinių automobilių srautų miestuose apribojimas, tam stiprinant aplinkelių infrastruktūrą. Būtina stiprinti saugumą užtikrinančias bei traumatizmą mažinančias priemones keliuose, skatinti miestų elektrinio ir kitų rūšių švaraus ir ekologiško transporto, taip pat dviračių takų atnaujinimą ir plėtrą, vykdyti saugaus eismo švietėjišką veiklą. Reikalinga pastovi triukšmo ir nuodingų atliekų patekimo į aplinką prevencija, triukšmo sienelių panaudojimas miestuose ir gyvenvietėse, patraukli, keleivių poreikius užtikrinanti viešojo transporto sistema. Reikalingi ilgalaikiai strateginiai sprendimai dėl

infrastruktūros plėtros, plečiant ir jungiant kelių bei pėsčiųjų takų tinklą ir juos pritaikant judėjimui elektra varomiems prietaisams.

151. **Miestų ir gyvenviečių ekologija.** Reikia užtikrinti žmonių sveikatai ir aplinkai saugų bei efektyvų atliekų tvarkymą ir racionalų atliekų medžiaginių ir energetinių išteklių naudojimą. Oro kokybė privalo atitikti standartus ir nekelti rizikos žmonių sveikatai ir aplinkai. Ypač aktualu įtvirtinti saugiklius ne tik miestų plėtrai, bet ir tankinimui. Esminis dėmesys turi būti skiriamas viešųjų erdvių ir žaliųjų plotų išsaugojimui, taip pat darnaus judumo priemonių diegimui. Būtina diegti priemones, apsaugančias žmones nuo žalingo triukšmo poveikio jų sveikatai ypač intensyvaus transporto judėjimo vietose. Tikslinga atnaujinti šiferinių stogų pakeitimo programą.
152. **Susisiekimo regionuose gerinimas.** Būtinai skaidrus, pakankamas ir stabilus finansavimas sausumos kelių ir tiltų priežiūrai, atnaujinimui ir vystymui, aiški ir skaidri kelių ir tiltų techninės būklės vertinimo tvarka, finansavimo didinimas kelių priežiūrai, kapitaliniam remontui, žvyrkelių asfaltavimui, apšvietimo plėtrai. Viešojo transporto maršrutus reikia reguliuoti taip, kad būtų pasiekiami dauguma norinčių vykti viešuoju transportu gyventojai. Atokiai gyvenantiems būtina vystyti socialinio taksi paslaugas, kurias galėtų įsigyti visi asmenys, nepriklausomai nuo pajamų, socialinio statuso ar amžiaus. Tvaraus finansavimo reikia Vidaus vandenų kelių direkcijai, kad būtų atgaivinama ir aktyviau vystoma laivyba.
153. **Geležinkelių infrastruktūros gerinimas turi užtikrinti** saugią, modernią ir aplinką tausojančią geležinkelių infrastruktūrą, skatinant ekologiškos ir atsinaujinančiosios energijos naudojimą, atveriant duomenis apie infrastruktūros būklę, stebėseną ir plėtrą. Tikslinga gerinti keleivių vežimo paslaugas plečiant keleivinių traukinių maršrutų geografiją, didinant paslaugų prieinamumą, pritaikyti paslaugas neįgaliesiems ir judėjimo problemų turintiems keleiviams. Saugioms ir patogioms kelionėms vykdyti būtina atnaujinti keleivinių traukinių parką, sutrumpinti kelionės laiką, įdiegti vieningą bilietų sistemą visoms transporto rūšims.
154. **Tarptautinės geležinkelių jungtys turi pagerinti** integraciją į Vakarų Europos krovinių ir keleivių vežimo rinkas. Nuosekliai plėtojant „Rail Baltica“ projektą, reikia įrengti papildomus privažiuojamuosius kelius. Būtina plėsti Šiaurės ir Baltijos jūros krovinių vežimo geležinkeliais bei nacionalinio saugumo tikslais gyvybiškai svarbius koridorius, plėtoti logistikos centrus ir įvairiarūšio transporto terminalus, naudoti bendrus keitimosi informaciniais duomenimis standartus, stiprinti partnerystę su Lenkija ir kitomis ES šalimis.
155. **Pašto ir skaitmeninių paslaugų prieinamumas.** Valstybė pašto paslaugų vartotojams turi suteikti kokybiškas, nenutrūkstamas ir universalias paslaugas visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje, įskaitant kaimo vietas. Tai laikytina valstybės funkcija ir esant reikalui tam turi būti skiriamos dotacijos. Reikia skatinti e-paslaugų

plėtrą, gyvenvietėse, kuriose gyvena daugiau nei 200 asmenų, turi būti prieinami universalūs bankomatai ir paštomatai.

156. **Strateginė energetikos politikos perspektyva** - energijos vartojimo efektyvumo didinimas, savų elektros generavimo pajėgumų (visų pirma, atsinaujinančių išteklių energetikos) plėtojimas, hidroakumuliacijos modernizavimas ir plėtojimas, išskaidytosios (decentralizuotos) elektros generacijos ir akumuliacijos plėtojimas, išmanieji elektros tinklai, biokuro ir biomasės kogeneracijos plėtojimas, atsinaujinančių išteklių energetikos diegimas pastatuose.
157. **Energetinio skurdo mažinimas socialdemokratams ypač aktualus.** Esame už tai, kad būtų didinamas daugiabučių, individualių ir viešųjų pastatų energetinis efektyvumas, taip pat atnaujinamos šildymo sistemos. Šalies miestuose, kur yra kompaktiški daugiabučių rajonai, turi būti skatinama kvartalinė daugiabučių namų renovacijos programa, labiau remiant mažiau pasiturinčias šeimas. Taip pat remtina mažoji renovacija greičiau ir už mažesnius kaštus atliekant tik būtiniausius energijos taupymo darbus. Kituose šalies miestuose ir kaimuose turi būti plėtojama parama perėjimui prie efektyvių šilumos gamybos priemonių iš vietinių ar atsinaujinančių šaltinių bei investicijoms į energiją taupančias priemones.
158. **Elektros tinklų sinchronizacija su ES tinklais įvykdyta sėkmingai.** Dabar būtina siekti, kad tinklų sinchronizavimas su Europa duotų maksimaliai konkurencingas kainas mūsų žmonėms ir verslui.
159. **Atsinaujinančių energijos šaltinių plėtra.** Ilgainiui turi būti atsisakyta iškastinio kuro, pirmenybę teikiant žaliajai energijai iš saulės, vandens, vėjo ir kitų atsinaujinančių šaltinių. Skatintina mažosios žaliosios energetikos plėtra. Taip pat – biomasės kogeneracinių jėgainių vystymas, atsižvelgiant į miškų, sveikatos apsaugos ir miesto ekologijos prioritetus. Reikia skatinti biudujų jėgainių tolesnę plėtrą, ypač tenkinant vietinius ūkininkų ir kaimo bendruomenių elektros energijos poreikius.
160. **Elektros sistemos tvarumas.** Tinkamai ir tvariai elektros sistemai funkcionuoti reikalingas patikimas elektros tiekimo tinklas, todėl būtina spartinti oro perdavimo linijų kabeliavimą ir išmaniojo elektros tinklo diegimą. Svarbu stiprinti tolesnę gaminančių elektros energijos vartotojų bei energetikos bendrijų plėtrą, peržiūrėti tarifo už elektros energijos pasaugojimą elektros perdavimo tinkluose dydį, akcentuoti naujausių elektros energijos kaupimo technologijų (baterijų) diegimą, sudaryti sąlygas verslui vystyti tiek viešojo, tiek privataus, tiek vandens transporto priemonių elektros krovimo stotelių plėtrą.
161. **Šilumos energijos gamyba iš** darnios ir tvarios biokuro plėtos yra ypač svarbi, todėl būtina remti ūkininkų ir smulkaus verslo investicijas į miško pramonės atliekų sutvarkymą ir išėmimą iš miško biokurai gaminti, garantuojant tvarumą, skatinti ir finansiškai remti šilumos katilų keitimą į modernius privačiame sektoriuje, siekti šilumos gamybos diversifikacijos vystant geoterminės energijos pajėgumus.

162. **Konkurencingas žemės ūkis.** Maisto pramonę matome kaip strateginę Lietuvos ekonomikos šaką – ypač atsižvelgiant į pasaulyje vis opesnes maisto išteklių krizes. Todėl būtina didinti žemės ūkio ir maisto produkcijos konkurencingumą (orientuotą į aukštą pridėtinę vertę, pažangią ir kūrybingą visuomenę, mokslo pasiekimus, inovacijas) bei eksportą. Reikia bendradarbiauti su investuotojais, mokslininkais, konsultantais ir žemdirbių savivalda, siūlyti inovatyvias priemones žemės ūkio produktų perdirbimui į aukštesnės pridėtinės vertės produktus. Prioritetą būtina skirti žemės ūkio kooperatyvams, skatinti juos investuoti į perdirbimą, rinkodarą.
163. **Maisto tiekimo grandinių valdymo kontrolė ir jų trumpinimas** tiek šviežio maisto, tiek ir vietinės produkcijos realizavimui yra būtinas, todėl reikia sudaryti Lietuvos ūkininkams kuo palankesnes sąlygas žemės ūkio ir maisto produktus parduoti tiesiogiai galutiniams vartotojams, visokeriopai remti šias ūkininkų, jų kooperatyvų ir kitų gamintojų iniciatyvas, sistemiškai spręsti maisto švaistymo problemas. Būtina nuolatinė kainodaros stebėseną maisto tiekimo grandinėse, užtikrinant, kad ūkininkai nebūtų priversti parduoti savo produkciją tik už savikainą. Būtina stebėti ir maisto tiekimo ir perdirbimo grandinių komercinių susitarimų skaidrumą. Maisto produktų kainų svyravimui daug įtakos gali turėti oligopolinių prekybos tinklų neformalus susitarimai, todėl maisto kainų tarybos turėtų sekti kainų dinamiką ir užkirsti kelią galimiems oligopoliniams, karteliniams susitarimams.
164. **Parama jauniems ūkininkams būtina Lietuvos kaimo plėtrai.** Todėl reikia skatinti jaunųjų ūkininkų įsikūrimą, teikiant prioritetą ir kuriant atskiras paramos schemas pagal įvairias ES ir nacionalinės paramos priemones. Taip pat pasisakome už didesnės tiesioginių išmokų bei investicinės paramos dalies skyrimą jauniems ūkininkams. Reikia skirti dėmesį pagrindinių paslaugų plėtrai siekiant jaunų šeimų įsikūrimo kaimo vietovėse.
165. **Žemdirbių savivaldos stiprinimas.** Stiprinant žemdirbių savivaldą, pastarajai reikia deleguoti viešąsias funkcijas, kurių įgyvendinimas taptų efektyvesnis, valstybei pasiliekančią kontrolės funkciją. Būtina stiprinti smulkiųjų ir vidutinių ūkių bei jaunųjų ūkininkų savivaldos atstovų administracinius gebėjimus, kad būtų didinama jų rolė įgyvendinant žemės ūkio ir kaimo politiką.
166. **Ekstremalių reiškinių bei kitų rizikų valdymas.** Būtina padėti ūkiams spręsti rizikos valdymo problemas, skatinti investicijas į prevencines biologinės saugos priemones. Taip pat skatinti žemės ūkio veiklą užsiimančius subjektus naudotis pasėlių, augalų, ir gyvūnų draudimu, kuris sumažintų riziką dėl neprognozuojamų meteorologinių sąlygų bei ligų protrūkio.
167. **Tiesioginės išmokos.** Pasisakome už tiesioginių išmokų suvienodinimą žemdirbiams ES lygiu ir jų teisingą paskirstymą šalies viduje smulkių ir vidutinių ūkių bei jaunųjų ūkininkų naudai šalies viduje. Būtina užtikrinti teisingesnę šių išmokų sklaidą bei investicinės paramos prieinamumą mažiems ir vidutinio dydžio ūkiams bei

jauniesiems ūkininkams, įvedant tiesioginių išmokų mokėjimo lubas stambiams ūkiams. Taip pat pasisakome už ES pagrindinės tiesioginių išmokų dalies lubų nustatymą.

168. **Dirvožemio gerinimas.** Būtina valstybės mastu išspręsti rūgščių dirvų kalkinimo problemą. Tam reikia inicijuoti tvaraus dirvožemio valdymo programos parengimą bei įgyvendinimą, kurios tikslas būtų, kad visi žemės ūkio dirvožemiai būtų tvariai tvarkomi. Reikia mažinti pesticidų naudojimą (juos palaipsniui keisti bio-pesticidais), mažinti mineralinių (cheminių) trąšų naudojimą ir didinti organinių trąšų naudojimą, plėtoti ekologinių ūkių plotus, taikyti pažangias sėjomainas, diegti pažangias agro-technologijas.
169. **Kaimų kooperacijos stiprinimas.** Palaikome pažangiųjų kaimų idėją. Būtina remti vietos iniciatyvas, kurios skatins verslumą ir užimtumą kaime bei užtikrins šių iniciatyvų tęstinumą. Taip pat pasisakome už papildomas paskatas bendruomeniniam ir socialiniam verslui kurtis, kuris negali mažose gyvenvietėse išsilaikyti rinkos sąlygomis. Įsipareigojame užtikrinti žemės ūkio kooperatyvų veiklos finansavimą teikdami ES bei nacionalinę paramą, lengvatines paskolas.
170. **Miškingumo didinimas. Mes siūlome** nacionalinę idėją – ženkliai padidinti miškų plotus nenaikinant ES svarbos atvirų buveinių. Reikia remti atsakingas iniciatyvas privačių miškų srityje, bet svarbiausia - plėsimi valstybinių miškų plotus. Prioritetas saugomų teritorijų miškuose – saugomoms vertybėms, o ne ūkinei veiklai, ribosime plynus kirtimus saugomose teritorijose.
171. **Miškotvarkos decentralizavimas.** Būtina siekti Miškų urėdijai patikėto valstybės turto efektyvaus naudojimo, ne tik pelningos, bet ir socialinę, bei aplinkosauginę funkciją užtikrinančios veiklos. Būtina atkurti miškininkystės profesijos prestižą, nustatyti deramą atlygį girininkams, jų pavaduotojams ir eiguliams, atsakingiems už miškų išteklių apsaugą ir gausinimą.
172. **Biologinės įvairovės apsauga reikalinga** išsaugoti ir padėti atsikurti miško ekosistemoms, atviroms buveinėms, vandenų buveinėms. Reikia didinti visuomenės įtaką į pačių vertingiausių teritorijų apsaugą, užkirsti kelią brakonieriavimui bei neracionaliam išteklių naudojimui, skirti didelį dėmesį retų bei nykstančių augalų, grybų ir gyvūnų rūšių apsaugai. Esame už tai, kad būtų sukurta ir įdiegta biosferos rodiklių matavimo ir priežiūros sistema.
173. **Gyvūnų gerovė.** Solidari visuomenė apima ne tik solidarumą tarp žmonių, bet taip pat ir gyvūnų, gyvenančių greta mūsų, teisių apsaugą. Gyvūnai, kuriuos žmonės laiko ir naudoja, Lisabonos sutartyje apibrėžiami kaip juslios būtybės. Taigi, jie neturėtų būti traktuojami tiesiog kaip nuosavybė. Reikia realios gyvūnų gerovės kontrolės, įtraukiant nevyriausybines organizacijas bei ekspertus į sisteminę reformą bei paslaugų ir pagalbos sistemos finansavimo sutvarkymą. Būtina užtikrinti naminių gyvūnų teisių

apsaugą ir neišvengiamą atsakomybę tiems, kurie juos kankins, aktyviai ir nuosekliai kovoti su brakonieriaivimu.

174. **Baltijos jūros apsauga.** Reikia skirti deramą dėmesį bei reikalingas lėšas Baltijos jūros eutrofikacijos problemai spręsti, aktyviai dalyvauti Baltijos jūros regiono valstybių organizacijos veikloje, nukreiptoje kovai su jūros užterštumu, taip pat pasaulinių karų padarinių likvidavimui. Būtina vykdyti Baltijos jūros faunos ir floros apsaugą, ieškoti priemonių invazinių žuvų populiacijai mažinti, dėti visas pastangas mažinant Baltijos jūros „juodųjų (negyvųjų) zonų“ plotus.

175. **Vidaus vandenų taršos suvaldymas.** Reikia kontroliuoti trąšų ir kitų intensyviai žemdirbystei naudojamų aplinkai agresyvių augalų apsaugos priemonių naudojimo normas, tręšimo planavimo reglamentavimą, siekti mažinti pesticidų naudojimą žemės ūkyje, viešųjų erdvių, pakelių, šaligatvių priežiūrai. Reikia taikyti principą „teršėjas moka“ visose šiose veiklos srityse. Būtina užtikrinti griežtą teršėjų nuotekomis kontrolę, taip pat miestų nuotekų valymo įrenginių kontrolę. Turi būti įgyvendintos sąlygos plėsti vandens tiekimo bei nuotekų tvarkymo infrastruktūrą ir tinkamai vykdyti ES įsipareigojimus.

VII. LIETUVA – DEMOKRATINIŲ TAUTŲ BENDRIJOJE

176. **Demokratinų tautų bendrijos tikslai.** Socialdemokratai savo užsienio ir saugumo politiką kildina iš pamatinių taikios ir solidarios pasaulio politikos tikslų. Jie įtvirtinti Jungtinių Tautų Chartijos pirmajame straipsnyje:

- palaikyti tarptautinę taiką bei saugumą ir imtis veiksmingų kolektyvinių priemonių, siekiant užkirsti kelią grėsmei taikai ir ją pašalinti;
- sustabdyti agresijos veiksmus arba kitus taikos pažeidimus bei taikiomis priemonėmis, remiantis teisingumo ir tarptautinės teisės principais, sureguliuoti arba išspręsti tarptautinius ginčus arba situacijas, dėl kurių gali būti pažeista taika;
- plėtoti draugiškus tautų santykius, grindžiamus tautų lygiateisiškumo ir laisvo apsisprendimo principu, taip pat imtis kitų reikiamų priemonių visuotinei taikai stiprinti;
- įgyvendinti tarptautinį bendradarbiavimą sprendžiant ekonominio, socialinio, kultūrinio ir humanitarinio pobūdžio tarptautines problemas, ugdant ir skatinant pagarbą visoms žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, nepaisant skirtingos rasės, lyties, kalbos bei religijos.

Mes liekame ištikimi Helsinkio Baigiamojo Akto pagrindiniams principams, kuriuose įtvirtinta:

- Suvereni šalių lygybė, pagarba valstybių teisėms, neatsiejamoms nuo suvereniteto;
- Susilaikymas nuo grėšinių ar jėgos panaudojimo tarpvalstybiniuose santykiuose;
- Sienų neliečiamumas, valstybių teritorinis vientisumas, taikus tarpvalstybinių ginčų sprendimas, pagarba žmogaus teisėms ir tautinių bendrijų identitetui.

Tai įtvirtinta Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Akte “Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo”, tuo Lietuva grindžia savo veiklą ir Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Organizacijoje (ESBO). Lietuva visą laiką grindė savo politiką, pasikliaudama Euro-Atlantine integracija, stodama į ES ir NATO bei palaikydama gerus santykius su kaimynais. Deja, šiandien agresyvi V. Putino Rusijos politika bei įvykdyta agresija prieš Ukrainą griauja dabartinę Europos saugumo ir bendradarbiavimo architektūrą. Bet mes, socialdemokratai, liekame ištikimi ESBO principams.

177. **Užsienio politikos prielaidos.** Lietuvos užsienio politika sugebės užtikrinti mūsų šalies interesus tiek, kiek jai pavyks juos suderinti su tarptautinės demokratijos bendrijos partnerių, pirmiausia, ES ir NATO narių interesais. Būti patikimu partneriu – vienas svarbiausių Lietuvos užsienio politikos tikslų, siekiant efektyvaus Lietuvos

interesų atstovavimo tarptautinėje arenoje. Mūsų užsienio politika turi būti atsakinga, konstruktyvi, besiremianti aukšta diplomatija ir tarptautine teise. Pats užsienio politikos procesas turi būti atviras, skaidrus ir telkti, o ne skaldyti visuomenę.

178. **Geopolitinės grėsmės.** Jau trečius metus Lietuvos kaimynystėje besitęsiantis plataus masto karinis konfliktas, jį sukėlusios Rusijos agresyvi politinė laikysena Vakarų valstybių atžvilgiu, jos karinių pajėgumų atkūrimo bei stiprinimo planai rodo, kad Lietuvos saugumo situacija išlieka sudėtinga. Akivaizdu, kad Rusija ruošiasi ilgalaikiam konfliktui su euroatlantine bendruomene, todėl būtinas susitelkimas ir realistiškas požiūris į gynybą. Ne ką mažiau svarbi tendencija – auganti Kinijos pasaulinė galia ir jos priešstata Vakarų atžvilgiu. Šiais klausimais turime siekti ir laikytis vieningos politikos su ES ir JAV, nors dabartinė JAV administracija taip pat kelia sunkumus.

Dabartinis JAV administracijos pradėtas muitų “tarifų karas” kelia labai daug iššūkių ES ir JAV prekybai, gali sukelti naują ekonominę recesiją, išprovokuoti infliacijos augimą bei apsunkinti tarptautine teise paremtas pasaulio prekybos normas. Mes tikimės, jog JAV Kongrese bus galima siekti kompromisų tarp ES ir JAV šioje situacijoje. Nenuosekli JAV administracijos politika kelia iššūkių ir Rusijos agresijai prieš Ukrainą pažaboti. Negali būti jokių taikos derybų be Ukrainos, kaip negali būti ir jokių derybų apie Europos saugumo architektūrą be Europos Sąjungos.

ES neginčijama parama Ukrainos nepriklausomybei, teritoriniam integralumui tarptautiniu mastu pripažintose sienose yra ir socialdemokratų pozicija. Mes remiame tarptautinę “Ryžtingųjų koaliciją” palaikant Ukrainą jos teisėtoje kovoje prieš agresorę Rusiją. Parama Ukrainai yra ir tvirta investicija į Europos kontinento saugumą. JAV administracijos siūlomas ugnies nutraukimo Ukrainoje planas negali pažeisti Jungtinių Tautų Chartijos reikalavimų.

179. **Veiksmingos gynybos politikos sąlygos.** Gynybos stiprinimo ambicijos ir plėtros tikslai turi būti pasverti ir suderinti su realiomis įgyvendinimo galimybėmis. Lietuvos gynybos politika negali tapti politinių nesutarimų įkaitu. Kad pasirengtume gynybai, turime būti susitelkę, transliuoti vieningą žinią tiek savo visuomenei, tiek sąjungininkams, tiek priešininkams.

180. **Gynybos politikos ramsčiai.** Pasiruošimui valstybės gynybai ir efektyvios atgrasymo architektūros sukūrimui būtini trys ramsčiai: visuotinės gynybos modelio įgyvendinimas, kurio esmė – stiprios Lietuvos kariuomenės sukūrimas bei piliečių ryžtas dalyvauti visuotinėje savo šalies gynyboje (NATO 3 str.); efektyvi kolektyvinė karinė gynyba kartu su NATO partneriais (NATO 5 str.); ir sparti gynybos pramonės plėtra šalinant biurokratinės kliūtis bei įtinkinant į ES rinką Lietuvos inovacijų ir technologijų įmones, veikiančias/planuojančias veikti gynybos srityje.

Mes, socialdemokratai, tvirtai pasisakome už kolektyvinės gynybos ir saugumo architektūros stiprinimą. Lietuva pati, nors ir kaip stiprintų savo gynybos pajėgas, pilno

saugumo užtikrinti negali. Efektyvus įsitraukimas į kolektyvinę NATO ir ES gynybos ir saugumo sistemą yra vienintelė patikrinta alternatyva. Todėl būtina siekti, kad visos NATO šalys kolektyviai ir sinchroniškai didintų savo šalių BVP procentus, kuo greičiau pasiekiant reikalingus 2 proc. BVP skyrimą visose NATO šalyse lygiu ir jį kuo sparčiau didinti iki bendrų sutartų procentinių ribų. Kolektyviniai ginkluotės ir amunicijos pajėgumai, darnūs ginkluotės standartai didina NATO šalių pajėgų efektyvumą.

Skubiu uždaviniu laikome dar nuo 2009 m. Lisabonos sutartimi priimto įsipareigojimo sukurti Europos Sąjungos gynybos ir saugumo sąjungos įgyvendinimą.. Ji turi sustiprinti ir ES šalių narių kolektyvines pastangas NATO pajėgumų kontekste. Plečiant ES gynybos sąjungą, mes aiškiai teigiame, kad

- ES gynybos ir saugumo sąjunga apima ne tik gynybą, bet ir visas kitas socialinio, kibernetinio, sveikatos, energetikos, maisto saugumo sritis. Nėra saugumo be socialinės apsaugos, kaip nėra ir socialinės apsaugos be saugumo ir gynybos. Šios sritys yra susijusios ir investicijos į jas turi būti skiriamos lygiagrečiai ir pakankamai.
- ES gynybos ir saugumo sąjunga reikalauja bendrų visų šalių narių asignavimų, suderintų finansų ir lėšų, į pirkimus bei vieningų investicijų į karinę ES gamybą ir infrastruktūrą. Jei investuodamos į gynybą ES šalys veiks atskirai, kaštų efektyvumas bus žemas ir rezultatai bus daug prastesni.
- ES gynybos ir saugumo sąjungos investicijos turi būti nukreiptos į Europos karinės gynybos pramonės užsakymus ir pirkimus.
- ES gynybos ir saugumo pramonė turi būti sudėtinė ES konkurencingumo ir socialinio atsparumo didinimo dalimi.

181. Parama Ukrainai. Vienintelis kelias užtikrinti taiką Europoje yra kuo greitesnė Ukrainos pergalė Rusijos pradėtame kare, visiškai išlaisvinant visas okupuotas teritorijas ir atstatant teritorinį vientisumą. Todėl būtina aktyviai dirbti su sąjungininkais teikiant operatyvią, visapusišką ir gerai koordinuotą pagalbą kuo greitesnei Ukrainos pergalei pasiekti. Reikia remti Ukrainą visomis įmanomomis priemonėmis, atstovauti jos interesams diplomatiniuose formatuose, jai siekiant greito ir sklandaus prisijungimo prie ES ir NATO. Būtina kelti Kaliningrado srities demilitarizavimo klausimą po Ukrainos pergalės.

Nors dabartinė JAV administracija nemato Ukrainos narystės NATO perspektyvos, bet tik pati Ukraina gali apsispręsti dėl savo stojimo į NATO kelio. Mes aiškiai pasisakome už tai, kad nei viena šalis negali primesti kitai šaliai, kokias saugumo garantijas toji šalis pasirenka. Kas kita - narystės realizavimo perspektyvos.

Mūsų nuostata Ukrainos saugumo kontekste aiški - kuo greitesnė Ukrainos integracija į ES. Būtina spartinti paramos Ukrainos integracijai į ES mechanizmus. Iki šiol galiojusi parama nėra pakankama. ES turi priimti ryžtingą Ukrainos stojimo į ES paramos programą, nes tai yra ir Europos saugumo architektūros garantija.

Ukrainos gynybos pramonė jau dabar turi būti skubiai integruojama į ES gynybos ir saugumo industrinius pajėgumus. Sprendimas integruoti Ukrainos gynybos pramonę į ES gynybos užsakymus turi būti priimtas ES, o ne atskirų šalių narių lygiu.

182. **Politika Rusijos atžvilgiu.** Mūsų interesas yra demokratiška ir kaimynams grėsmės nekelianti Rusija, todėl artimiausiu metu, vykdant brutalų agresijos karą prieš Ukrainą ir sunkius nusikaltimus prieš jos civilius gyventojus bei neteisėtą Ukrainos regionų aneksiją, bet kokie santykiai su Rusijos valdžios institucijomis yra neįmanomi. Privalome toliau kelti klausimą Rusijos atsakomybės klausimą, kad jos įvykdyti nusikaltimai Ukrainoje būtų ištirti ir įvertinti, kaltieji patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Reikia siekti, kad Vakarų pozicija Rusijos klausimu išliktų vieninga ir atitinkanti mūsų interesus.

Nepaisant JAV administracijos tarpininkavimo siekiant ugnies nutraukimo ir paliaubų, privalome tęsti Rusijos kaip agresoriaus sulaikymo, jos atgrasymo ir visiško pasitraukimo iš Ukrainos teritorijos politiką. Sankcijų prieš Rusiją paketai turi būti ir toliau taikomi, konfiskuotas Rusijos turtas turi būti skiriamas Ukrainos atstatymui, tarptautinės koalicijos Rusijos agresijai nutraukti stiprinimas yra būtinas. Jungtinių Tautų formatuose būtina vykdyti aktyvia Rusijos, kaip agresorės, izoliavimo politiką.

183. **Santykiai su Baltarusija.** Demokratinė ir laisva Baltarusija yra vienas svarbiausių Lietuvos užsienio politikos tikslų. Pagrindiniai mūsų siekiai bei reikalavimai ir toliau turėtų būti politinių kalinių paleidimas ir kankinimų nutraukimas, kalinių vaikų paleidimas, medicinos pagalbos politiniams kaliniams prieinamumas, licencijų advokatams, gynusiems politinius kalinius, atkūrimas bei realus teisinis piliečių atstovavimas ir, žinoma, naujų laisvų rinkimų surengimas. Reikia plėsti bendradarbiavimą su Baltarusijos organizacijų atstovais, veikiančiais emigracijoje ir su socialdemokratinės pakraipos partijomis Baltarusijoje.

184. **Solidarumas Europos Sąjungoje.** Įvertindami būtinybę užtikrinti tvarią ES plėtrą priimant naujas, tam pasirengusias šalis kandidates, tarp jų Ukrainą, Moldovą, Pietų Kaukazo ir Vakarų Balkanų valstybes, pasisakome už tai, kad būtų siaurinamas Lisabonos sutartyje veto teisės naudojimas ES užsienio, saugumo ir gynybos politikoje, jos vietoje dažniau taikant kvalifikuotos balsų daugumos taisyklę. Taip pat, papildant Lisabonos sutartį, būtina užtikrinti didesnę ES biudžetą, sukurti stiprią Europos gynybos ir saugumo sąjungą, toliau plėsti Europos Sveikatos Sąjungą, o Socialinį ramstį įtvirtinti kaip kartinį Europos integracijos principą. Mes taip pat nepritariame skirtingų greičių ES idėjai, nes tai ilginiui gali paskatinti Europos dezintegracijos tendencijas.

ES negali atidėlioti sprendimų dėl jos pačios pasirengimo svarbiu geopolitiniu žingsniui – naujų valstybių į ES priėmimui. Tiek įvykusi piliečių konferencija dėl ES ateities, tiek ir Europos Parlamento priimta rezoliucija dėl būtinybės pradėti diskusijas apie pasirengimą ES plėtrai, būtinas ES institucijų reformas, tikslines Lisabonos sutarties pataisas reikalauja iš pirmininkaujančių ES šalių įtraukti tuos klausimus į

darbotvarkes. Esamas ES biudžetas, neviršijantis 1,02 proc. šalių narių BVP yra akivaizdžiai per mažas artėjančios plėtos ir Ukrainos bei kitų narių priėmimo akivaizdoje. Būtina siekti savarankiško ir didesnio ES biudžeto, paremto nuosavais ES ištekliais ir galinčio finansuoti ES struktūrinius, integracinius, socialinio saugumo bei gynybos projektus. Būtina spręsti ES institucijų sudėties ir sprendimų priėmimo efektyvumo klausimus, kai ES pasipildys naujomis narėmis. Tų klausimų atidėliojimas yra labai pavojingas ES atečiai ir Europos saugumo architektūrai.

Socialdemokratai aktyviai kels šiuos klausimus artėjančio Lietuvos pirmininkavimo ES akivaizdoje. Laukia dideli iššūkiai ir dėl daugiametės finansinės perspektyvos derybų. Visa tai mus įpareigoja mus imtis ryžtingų žingsnių derybose su pirmininkavimui besirengiančiomis šalimis.

185. **Partnerystė su JAV.** Nepaisant laikinų sunkumų, kuriuos sukėlė dabartinė JAV administracija, stiprinsime bendradarbiavimą su JAV. Mūsų narystė transatlantinėje erdvėje užtikrina šalies gyvybinius interesus. Jau beveik dvidešimt metų dalyvaudami NATO veikloje, susikūrėme tokias saugumo garantijas, kokių Lietuva neturėjo per visą savo istoriją. Turime efektyviai jomis pasinaudoti ir visapusiškai skatinti šią partnerystę. Todėl būtina stiprinti ES ir JAV santykius bei plėsti Lietuvos bei JAV strateginį bendradarbiavimą, ypač karinio gynybinio saugumo ir energetikos srityse. Nuosekliai kelsime transatlantinių santykių stiprinimo klausimą vieningai reaguojant į Rusijos agresiją prieš Ukrainą ir stiprinant bendradarbiavimą su Indijos ir Ramiojo vandenynų regiono šalimis.
186. **Tarptautinių organizacijų reforma.** Vienas iš svarbiausių Jungtinių Tautų uždavinių yra taikos ir saugumo užtikrinimas tarptautiniu mastu. Atsižvelgiant į globalius iššūkius Europoje ir pasaulyje, būtina reformuoti Jungtines Tautas, taip pat Pasaulio prekybos organizaciją, Pasaulio banką, Tarptautinį Valiutos fondą, bei demokratizuoti ir apsaugoti mažas valstybes, kuriant naujus verčių kūrimo grandinių standartus.
187. **Regioninis bendradarbiavimas.** Stiprinsime dvišalį ir daugiašalį regioninį bendradarbiavimą. Toliau gilinsime strateginę partnerystę su Lenkija, atgaivinant ir suaktyvinant jau veikiančias dvišales institucijas: Parlamentinę asamblėją, Lietuvos-Lenkijos vyriausybių tarybą ir Prezidentų konsultacinį komitetą bei trišalius Lenkijos-Lietuvos-Ukrainos formatus. Išnaudodami Vokietijos karių dislokavimą Lietuvoje, kuris dar tampriau suriša mūsų valstybes, gilinsime saugumo, ekonominį ir kultūrinį bendradarbiavimą su Vokietija. Švedijai ir Suomijai įstojus į NATO, būtina siekti, kad NATO integraciją lydėtų ir gilesnė ekonominė, infrastruktūrinė ir kultūrinė regioninė integracija. Toliau aktyvinsime bendradarbiavimą su Baltijos šalimis, aktyviau išnaudojant jau turimus formatus – Baltijos ministrų tarybą ir Parlamentinę asamblėją. Skatinsime gilesnę regiono integraciją su Ukraina, telkiant regioną Ukrainos atstatymo darbams.

188. **Diplomatinės tarnybos stiprinimas.** Dėl žmogiškųjų resursų trūkumo, neužtikrintų karjeros galimybių, pragyvenimo realijų užsienyje rotacijos metu yra sumažėjęs diplomatinės tarnybos patrauklumas. Diplomatinė tarnyba tapo nekonkurencinga, lyginant ir su kitomis valstybės valdymo sritimis. Dėl pasikeitusios saugumo padėties ir geopolitinių iššūkių reikalinga profesionali ir veiksminga diplomatinė tarnyba, kurią reikia stiprinti. Būtina siekti skaidraus diplomatinų atstovybių vadovų paskyrimo ir pilnai įgyvendinti diplomatinės sistemos depolitizavimą, užtikrinti realias socialines garantijas diplomatų sutuoktiniams ir jų šeimos nariams.
189. **Ekonominė diplomatija** turi garantuoti rinkų Lietuvos ekonomikai Indijos-Ramiojo vandenyno regione paiešką. Palaikant Europos sąjungos žaliąją darbotvarkę, reikia siekti, kad ji būtų sudėliota taip, kad perėjimas prie žaliosios ekonomikos būtų socialiai teisingas ir sąžiningas mažiau uždirbančiųjų atžvilgiu. Žaliosios diplomatijos pagrindu reikia burti regiono šalis savitarpio pagalbai pasiekti paskutinės klimato konferencijos tikslus.
190. **Dialogas su piliečiais.** Užsienio politika privalo būti atvira ir skaidri, įtraukianti ir išklausianti piliečius. Sprendimai turi būti pagrindžiami, aiškinami, o ne priimami uždaruose rateliuose ir deramai nepristatomi visuomenei. Todėl tikslinga formuoti ir puoselėti viešąsias diskusijas apie Lietuvos užsienio politiką ir jos strategines kryptis, taip pat saugumo ir gynybos problemas.
191. **Kariuomenės aprūpinimas.** Lietuvos kariuomenės plėtra privalo būti nuosekli ir subalansuota užtikrinant tolygų visų kariuomenės rūšių vystymą pagal joms keliamas užduotis. Esamų kariuomenės vienetų tvarus aprūpinimas – nuo ekipuotės, ginkluotės, iki infrastruktūros – yra būtinybė norint judėti toliau. Ambicijos kurti aukštesnio karinio lygmens vienetą – diviziją – įgyvendinimo greitis priklausys nuo gynybos finansavimo lygio, turimų žmogiškųjų išteklių, infrastruktūros plėtros tempų bei sąjungininkų paramos.
192. **Kariuomenės personalo politika.** Turi būti siekiama užpildyti esamus vienetus ir sukomplektuoti naujus, taip pat užtikrinti pakankamą karo meto struktūrai reikalingą aktyviojo rezervo karių skaičių. Tačiau tam būtina sudaryti realias sąlygas šauktinių skaičiui didinti, tobulinti socialines garantijas siekiant pritraukti ir išlaikyti personalą profesinėje karo tarnyboje, tobulinti organizacinę struktūrą ir kartotinių mokymų programas įgalinant aktyviojo rezervo karius. Siekiant efektyviai panaudoti turimus resursus, būtinas praktiškai įgyvendinamas parengtojo rezervo panaudojimo planas.
193. **Kariuomenės modernizacija.** Privalome užtikrinti kariuomenės vienetų aprūpinimą pagal prioritetines sritis – manevro, ugnies paramos, oro gynybos, žvalgybos. Tęsiant pradėtus modernizacijos projektus yra būtina įsivertinti galimybes dėl Lietuvos kariuomenės pajėgumų didinimo užtikrinant tam būtiną ilgalaikį ir tvarų finansavimą.
194. **Kariuomenės infrastruktūros plėtra.** Ją reikia grįsti augančiais nacionaliniais ir sąjungininkų poreikiais, plačiau taikyti kompleksinės karinių miestelių plėtros

principą, ieškoti naujų galimybių, kaip pagerinti ir išplėsti karinio rengimo infrastruktūrą ir atitinkamai maksimaliai sparčiai vykdyti infrastruktūros projektus.

195. **NATO priešakinė gynyba.** Būtina užtikrinti, kad NATO ilgalaikė adaptacija užtikrintų tinkamą Rytų flango valstybių apginamumą, paremtą aktualiais gynybos planais, išankstiniu pajėgų ir ginkluotės dislokavimu, reguliariomis pratybomis. Tai turi atspindėti tiek kolektyviniai NATO sprendimai, tiek dvišalio bendradarbiavimo su sąjungininkais rezultatai. Turime konstruktyviai įgyvendinti nuolatinį Lietuvai priskirtos Vokietijos brigados dislokavimą Lietuvos teritorijoje, tam skirdami pakankamą priimančiosios šalies paramą. JAV pajėgumų nuolatinis dislokavimas Lietuvoje – dar vienas Lietuvos saugumo ramstis. Tęsdami ir gilindami gynybinį bendradarbiavimą su JAV turime siekti, kad sprendimas dėl JAV bataliono dislokavimo iki 2026 metų būtų pratęstas.
196. **Pasirengusi visuotinei gynybai visuomenė.** Reikia steigti Visuotinės gynybos ir krizių valdymo centrą, kuris būtų atsakingas už valstybės pasirengimo civilinės gynybos organizavimui planų parengimą, sąveiką tarp karinių ir civilinių pajėgų, bei taikos meto krizių valdymą valstybės lygmenyje. Būtina įgalinti Lietuvos šaulių sąjungą, kuri kartu su savivaldybių administracijos direktoriais būtų atsakinga už civilinės gynybos planų parengimą, siekiant, kad būtų organizuota parama ginkluotosioms pajėgoms, karo metu gyventojams būtų teikiamos viešosios paslaugos (medicininė pagalba, gyventojų evakuacija, aprūpinimas maistu, geriamuoju vandeniu, pagalba gaisrininkams sugriovimų, gaisrų ir kitais atvejais), vykdoma kita gyvybiškai svarbi veikla.
197. **Praktinių žinių suteikimas.** Išskirtinis dėmesys turi būti skiriamas praktinių žinių apie pasirengimą pilietiniam pasipriešinimui suteikimui, siekiant įtraukti kuo platesnę visuomenės dalį. Žinios ir įgūdžiai turi būti tikrinami ir atnaujinami per reguliariai organizuojamas valstybinio masto mobilizacines ir pilietinio pasipriešinimo pratybas, į jas įtraukiant valstybės ir savivaldybių institucijas, nevyriausybinės organizacijas, privataus verslo atstovus. Būtina skirti didesnę dėmesį pilietiniam ugdymui krašto gynybos ir nacionalinio saugumo klausimais šalies mokyklose, universitetuose ir įvairiose organizacijose, ypatingą dėmesį skiriant gyventojų švietimui atsparumo informacinėms ir kibernetinėms atakoms bei propagandos atpažinimo srityse.
198. **Civilinė sauga.** Daug dėmesio turi būti skiriama šalies civilinei saugai, ekstremaliųjų situacijų ir krizių valdymui, reikia tobulinti šią sritį reglamentuojančią teisinę bazę ir užtikrinti, kad institucijų bendradarbiavimas būtų aiškiai reglamentuotas bei efektyvus, gerinti Valstybės rezervo civilinės saugos priemonių atsargų kaupimą, pasitelkimą ir panaudojimą nelaimių atvejais.
199. **Gynybos pramonė.** Būtina skatinti gynybos inovacijas Lietuvos ūkio sektoriuje ir jų jungtis su sąjungininkų gynybos pramone bei inovacijomis. Turi būti išsikeltas aiškus tikslas tapti šalimi ne tik perkančia gynybos produkciją, bet ir šalimi gaminančia ir

tiekiančia gynybos produkciją pasaulinei rinkai. Tikslinga sukurti valstybinę programą dėl ilgalaikių investicijų į gynybos pramonę, stiprinti Gynybos resursų agentūrą ir pavesti jai daugiau funkcijų. Kuriant gynybos pramonės ekosistemą reikia, kad teisinė bazėje atspindėtų krašto apsaugos sistemos poreikiai, reikia kurti efektyvų kariuomenės ir pramonės bendradarbiavimo mechanizmą, skaidrią ir nuspėjamą ilgalaikio užsakymo sistemą, spręsimą problemas testavimo ir licencijavimo klausimais, stiprinti Lietuvos karo akademijos pajėgumus atlikti MTEP tyrimus.

200. Gynybos finansavimo tvarumas. Išsikeltiems tikslams svarbu užtikrinti reikiamą tvarų ir ilgalaikį gynybos finansavimą, taigi būtina imtis reikalingų viešųjų finansų pertvarkymo priemonių, užtikrinančių socialiai teisingą ir tvarų biudžeto pajamų didinimą. Pritaikant kitų šalių praktiką, ieškoti galimybių skirti atskirą papildomą finansavimą ypatingos svarbos projektams.

Lietuvos socialdemokratų partija turi didžiulę politinės ir organizacinės veiklos patirtį, nuolat atsinaujinantį intelektualinį potencialą, daugybę drąsių ir energingų narių bei bendraminčių, kad galėtų sėkmingai realizuoti nusibrėžtus tikslus, atsakyti į nuolat iškilančius naujus iššūkius.

Mūsų programa „Laisva, solidari, teisinga ir pažangi Lietuva“ yra reali mūsų ateities vizija. Tai kelias, kurį siūlo ir renkasi Lietuvos socialdemokratai, kartu su Europos socialistų partija ir Socialistų internacionalu Tikime, kad programa atliepia daugelio kartų, įvairių visuomenės sluoksnių poreikius ir lūkesčius.

LSDP pirmininkas

Gintautas Paluckas